

AHHİYAVA SORUNU

Dr.Ömer Çapar

M.Ö.II.binyılda merkezi İç Anadolu'da olmak üzere siyasal ve kültürel bir varlık olarak yaşamını sürdürmüş Hitit devletinin Batı Anadolu dış politikası, yakın zamanlara değin vasal devletleriyle ilişkileri çerçevesinde düşünülmüş, Batı'da bir başka siyasal güç olarak ortaya çıkmış görünen "Ahhiyava" devleti ise bu ilişkiler içinde sağlam bir yere oturtulamamıştır. Gerçekten, Hitit belgelerinde geçen "Ahhiyava" adı ve buna ilişkin sorunlar gerek Hititologlar gerekse başka tarihçi ve arkeologlar tarafından birçok kereler ele alınmışsa da, durum bugün de gereken açıklığa kavuşmuş değildir. Bunun nedeni, ilgili Hitit belgelerinin tek yönlü ve belirsiz açıklamaları yanında araştırmacıların zaman zaman nesnellikten uzak davranışlarıyla ilgilidir.

-Bu açıdan, çoğu kez ileri sürülen Ahhiyava = Akhaioi özdeşliğinin sağlamlığını araştırmak her araştırmacı için bir zorunluluk olmaktadır. Bu amaçla, hem Ahhiyava adının geçtiği Hitit belgeleri hem de Ahhiyava ile ilgili tutulan Akhaioi teriminden söz eden Homeros destanları gündeme gelir. Ayrıca, her iki belge türüyle çok yakın ilişkiler gösteren ve bazı noktalarda onları tamamlayan, Anadolu'da ortaya çıkmış Aka (Myken) arkeolojik malzemesinin de değerlendirilmesi gerekir. Ancak, bütün bu kaynaklar ortaklaşa değerlendirilebile, kesin gerçeği ortaya koyabilmek her zaman olası olamamaktadır. Bundan dolayı, soruna sadece yeni yaklaşımlarda bulunmak söz konusu olabilmektedir. Biz de bu araştırmamızda eski görüşlerden hareketle böyle bir yolu yeğledik.

Ahhiyava metinleri denilen ilgili Hitit belgeleri, bir yanıyla Myken Hellas'ının anlaşılmasına katkıda bulunur ve Myken arkeolojik malzemesini kimi yönlerden tamamlar ve açıklarken, diğer yanıyla da Homeros destanlarının tarihsel konulardaki genel güvenilirliğini doğrulamaktadır. Bunun yanı sıra, söz konusu belgeler özellikle Batı Anadolu'nun Geç Bronz Çağındaki (M.Ö.ca.1450-1200) coğrafyası, tarihi, arkeolojisi için önemli olduğu kadar, aynı çağda Mykenler ile -Anadolu dahil- Önasya arasındaki ilişkileri de aydınlatabilecek niteliktedir.

M.Ö.1400-1200 tarihleri arası Myken Hellas'ının özellikle ticaret alanında

zirveye ulaştığı bir dönem idi. Bunu, Anadolu'nun batı ve güney yörelerine dağılmış çeşitli türden arkeolojik bulgular ile Homeros destanları açıkça göstermiştir. Gerçekten, Troia savaşını konu alan bu destanlar, Hellas'ın birleşik siyasal bir güç olarak en azından Anadolu kıyılarına uzandıklarını ima etmektedir. Buna, Doğu ve Batı Akdeniz'de ortaya çıkan Myken (Aka) arkeolojik buluntularının (1) tanıklık ettiği, Myken varlığı olgusunu da eklemek gerekir. Özellikle de, Mykenai kazılarında bulunan akropolis dışındaki "tüccarlar mahallesi" (2) bu dönemin ticaret ve ekonomisini açıklayıcı niteliği ile birinci derecede önem taşımaktadır.

Şimdi, yüzümüzü Anadolu'ya çevirecek olursak, Hitit belgelerinde geçen Ahhiyava ile ilgili bilgilerin kapsadığı dönem de (M.Ö.1460-1250: yani Tuthaliş II -Tuthaliş IV arası) Myken (Aka)'lerin, biraz önce değindiğimiz gelişim süreciyle aşağı yukarı çağdaştır.

Bilindiği gibi, herne kadar Anadolu M.Ö.II.binyıl başlarından itibaren tarihsel devirlere girerse de, bu devrin belgeleri olan Kültepe tabletlerinde, ilgi alanımız Batı Anadolu için ne kavim ne de bir yer adı geçer. Eğer Hitit belgelerinde adı geçen Puruşanda Acemhöyük kabul edilirse, (3) ufkumuz en çok Konya'nın doğusuna değin uzanabilir. Kültepe çağından ancak 200 sene kadar sonra -M.Ö.1600 lerden itibaren- Hitit belgeleri ortaya çıkar. Gerçi Kültepe çağında Hititler Anadolu'da idi. Ancak bunlar Asurlu tüccarların yazılarından hiç etkilenmemişlerdir. Çünkü, Hitit çivi yazısının düctusu eski Asurluların kullandığı yazıyı değil, tersine M.Ö.2060-1960 arasında tüm Mezopotamya ve Suriye'ye egemen olan III. Ur Sülalesi döneminin yazısını temel almıştır. Böylece, bugün artık anlaşılmıştır ki, Hititler yazıyı Kuzey Suriye'ye inip oradaki Hurri kentlerine sahip olduktan sonra, Hurrili katiplerden öğrenmişlerdir.

O halde, Anadolu için ilk yazılı belgeler Hattuşiliş I döneminden başlamış olmaktadır. Gerek bu krala ilişkin belgelerde gerekse bu belgelerin dışındaki kimi küçük Hititçe metin parçalarında Batı Anadolu hakkında pek az şey, Ahhiyava hakkında ise hiçbir şey elde edemiyoruz. Buna karşın, daha sonraki zamanlara ait anlaşmaların preambül (giriş) bölümlerinde Batı Anadolu'da olduğunu bildiğimiz bazı ülke, kavim ve bölgeler hakkında bilgi edinebiliyoruz. Örneğin, kral Muvattallış (M.Ö.1312/10-1295)'in Arzava ülkelerinden Wiluşa beyi Alakşanduş ile yapmış olduğu anlaşmada, Labarnaş I (Hattuşiliş I)'ın Arzava ülkelerini ele geçirişinden söz edilir. (4) Nitekim Hattuşiliş I de annal-

(1) W.Taylor, *The Mycenaean*. Southampton (1972). s. 148-161.

(2) W.Taylor, *A.g.y.s.* 100-101.

(3) N.Özgüç, "Acemhöyük Kazıları". *Anatolia X*(1966). s.2.

(4) J.Friedrich, "Staatsverträge des Hatti Reiches". *MVAG 34/1*(1930). s.2.

lerinde Arzava ülkelerinde seferde iken Hurri kavimlerinin Hitit ülkesine girdiklerini haber alarak süratle geri döndüğünü ve Hurrileri ülkeden çıkardığını, arkasından Suriye'deki bazı Hurri merkezlerini ele geçirdiğini anlatmaktadır (5) Böylece M.Ö.1600'lerde Batı Anadolu ülkelerinden yalnız Arzava hakkında bilgi edinebiliyoruz. Telepinuş metni de Hattuşiliş I4in Arzava ülkelerini ele geçirdiğini doğrulamaktadır. (6)

Batı Anadolu'ya ilişkin esaslı belgeler Tuthaliş II (I) (M.Ö.ca.1450) ile oğlu Arnuvanda I zamanında görülür. Bu belgelerden, özellikle Ahhiyava sorununu ilgilendiren ikisi -AŞŞUVA seferi (KUB XXIII.11 vd.) ve MADDUVATTAŞ olayı (KUB XIV.1) ile ilgili olanlar- dikkat çekicidir. Bu iki belge yakın zamanlara değin M.Ö.XIII.yy.da yaşamış Hitit kralları Tuthaliş IV ve oğlu Arnuvanda III zamanına konuluyordu. (7) Bu belgelerin saptanmasındaki talihsizlik şu idi ki, aynı adı taşıyan baba-oğul Tuthaliş-Arnuvanda isimleri Hitit tarihinde, biri M.Ö.ca.XV.yy.ortalarında diğeri de M.Ö.XIII.yy.da olmak üzere iki kez kullanılmış idi. Son zamanlarda yapılan çalışmalarla Tuthaliş ve Arnuvanda annelerinin artık Tuthaliş II (I) ve oğlu Arnuvanda I'ya ait olduğu anlaşılmıştır. (8)

İlk kez bu Hitit krallarının zamanına ait belgelerde karşımıza çıkan "Ahhiyava" adı da tarih, arkeoloji ve dilbilim uzmanları arasında bugüne değin süren ve hâlâ sürmekte olan uzun bir tartışmanın yolunu açmıştır. Bu tartışmanın öncülüğünü yapmış olan E.FORRER 1924 de, Hitit belgelerinin Homeros öncesi Hellenlerin tarihi için kaynak olarak kullanılabileceğini düşünmüş ve Homeros destanlarında geçen bazı Aka ve Troia kahramanlarının adlarını Hitit tabletlerinde kendine göre saptamış, özellikle de destanların Akalarını Hitit tabletlerinin Ahhiyavahları ile aynı gördüğünü ifade etmiştir. Hatta düşünür, ilgili Hitit metinlerinden hareketle Hellas'dan Anadolu'ya

(5) O.R.Gurney, "Anatolia, c.1750-1600 B.C.. CAH II/vi (1965).s.17.

(6) A.g.m., s.16,n.7.

(7) E.Laroche, "Catalogue des Textes Hittites". RHA XIV/58-XVI/62 (1956-58). no:85. Çevirisi için bkz. Garstang-Gurney, The Geography of Hittite Empire. London 1959. s.121.

(8) Gerçekten, yakın zamanlara değin Tuthaliş IV zamanına konulan Aşşuva (Aşşuva = Asia özdeşliği için bkz. Th.Bossert, Asia. İstanbul. 1946. s.1,40 vd.; Garstang-Gurney, A.g.y.s.120-123) seferinin, ilgili metnin bir pasajında geçen "Hurri ülkesinin kralı" (KUB XXIII 14) kaydından dolayı, Tuthaliş IV dönemi için söz konusu olamayacağı, çünkü Şuppiluliuma I'nın bu ülkeyi kesin olarak ele geçirmesiyle sorunu bitirdiği düşüncesinden hareketle, Orta Hitit Devleti krallarından Tuthaliş II/I'ya yerilmesi gerektiği artık kanıtlanmıştır. Bkz.O. Carruba. SMEA 18(1977).s.137-177; H.ten Cate, The Records of the Early Hittite Empire (c.1450-1380). İstanbul. 1970.s.58,61-62,72,78,78. Aynı şekilde, uzun zaman M.Ö.XIII.yy. sonuna tarihlene Madduwattâş metni (A.Götze, Madduwattâş. MVAcG 32/1. 1977. Hetthitische Texte III; de bazı dil ve gramer arkaizmlerinden dolayı (bkz. A.Crossland, "Archaic Form in the Madduwattâş Text", Compte Rendu de le 3ème Rencontre Assyriologique. Leiden.1954. s.158-161;H.ten Cate, A.g.y.s.2-3, 39-40,53) yine Tuthaliş II/Izamanına kanıtlmıştır. Bkz. O.R.Gurney, CAH II/xv a.1965.s20.Tarihleme girişimleri için ayrıca bk.H.Otten, Sprachliche Stellung und Datierung des Madduwattâş Textes. Wiesbaden. 1969; O.Carruba, "Über historiographische und philologische Methoden in der Hethitologie". Orientalia 40(1971). s.214 vd.

değin uzanan büyük bir krallığın ve bu krallığın Hitit krallarına denk krallarının tablosunu da çizmiştir. Ona göre büyük Aka/Ahhiyava krallığının merkezi ilkin Boiotia'da Orkhomenos, daha sonra ise Mykenai kenti olmalı idi. Ve adı geçen krallığın dış uzantısı klâsik çağ Pamphylia'sını karşılamış olmalı idi. (9)

Sağlam bir kanıt göstermeksizin sadece isim benzerliklerine dayanılarak ileri sürülen bu buluş, ilk zamanlar Hititlerle Myken Akaları arasında bir ilişki varsayım olarak düşünüldüğünden olumlu karşılanmıştır. Ne varki, Forrer bu buluşunda yayımlanmamış metinleri göz önünde tutmuş olduğundan, ilk anlarda buluşunun doğruluğu kontrol edilememiştir. Ancak Ahhiyava metinlerinin yayımlanmasından hemen sonradır ki, bununla ilgili şiddetli bir tartışma ortamı doğmuştur. Böylece Forrer'in ortaya attığı "Hitit metinlerinde Akalar" tezi çevresinde "Ahhiyava Sorunu" denilen bir bilimsel tartışma yeniden başlamıştır.

Forrer'in tezine ilk tepkiyi 1926 da J.FRIEDRICH göstermiştir. (10) Bu düşünür, tezi "yanlış yol izlemiş" bir tez diye ele alarak tamamen reddetmiştir. Ona ve onu izleyen A.GÖTZE (11) F.SOMMER (12) gibi eleştirmenlere göre Forrer'in ileri sürdüğü öneri kanıtlanamaz varsayımlardan öteye gidemezdi. Üstelik isim benzerlikleri hiçbir şekilde güvenilir kanıt olarak ele alınmamalı idi. Ahhiyava'dan söz eden Hitit belgelerinin kuru ve tek yanlı anlatımından Akaları bulup ortaya çıkarmak ne ölçüde doğru olabilirdi? Nihayet Ahhiyava'nın Anadolu dışında olduğu ise asla kanıtlanamazdı. İşte bu ve buna benzer düşüncelerden hareketle Götze, Kuzey Batı Anadolu'yu, Aeollerin öncüleri Akaların burada yerleşerek Anadolu'yu unsurlarla da karıştıran bir üst tabaka oluşturmuş olabileceklere olasılığını kabul etmek suretiyle Ahhiyava ile bir tutmuştur. (13) Aynı şekilde, F.Sommer de 1932 de Forrer'in tezi ile ilgili olarak "parlak, fakat hatalı bir düşüncenin ürünü, büyük bir aldatmaca" ifadesini kullanmış ve bu kez kendisi Ahhiyava'yı Anadolu'nun güney sahilinde

(9) E.Forrer, "Vorhomerischen in der Keilschrifttexten von Boghazkoi". MDOG 63 (1924).s.1-22; E.Forrer, "Die Griechen in der Boghazkoi-Texten". OLZ 27(1924).s.113-118. E.Forrer in benzer olduğunu düşündüğü, Hitit tabletleri ile Homeros destanlarındaki Aka kahramanları şunlar idi: Alaksanduş = Alexandros, Antarawas = Atreus, Tawagalawaş = Eteokles; kentlerden de Taruşa = Troia, Wiluşia = Ilios. Araştırmacı daha sonra da görüşünde ısrar etmiştir. Bkz.E.Forrer, "Für die Griechen in der Boghazkoi-Inschriften". KIF 1/2(1928). s.252-272.

(10) J.Friedrich, "Werden in der hethitischen Keilschrifttexten die Griechen erwähnt?". KIF I/I(1927).s. 87-107.

(11) A.Götze, Kleinasien (1933).s.171 vd.

(12) F.Sommer, Die Ahhiyawa-Urkunden. Munich(1932). (Abh.d.Bayer.Akad.d.Wiss.Phil.-Hist.Abt. N.F. 6); F.Sommer, Ahhiyawa und die Sprachwissenschaft. Munich (1934). (Abh. d.Bayer.Akad.d.Wiss.Phil.-hist.Abt.N.F.9); F.Sommer, "Ahhiyawa und kein Ende?". Indogermanische Forschungen 55(1937). s.169-297.

(13) A.Götze, A.g.y.s.172; A.Götze, Kleinasien, 2 ed.(1957.s.183; Kuzeybatı Anadolu lehinde olarak ayrıca bkz.B.Hrozny, Encyclopedia Britannica 11(1929). 14 ed.s.605 vd.Karte 599. "Hittites".

otokton bir devlet olarak görmüştür. (14) Bununla ilgili olarak da şu ilginç soruyu ortaya atmıştır: "Ahhiyava'dan söz eden Hitit kayıtlarında Ege dünyasını ima eden ya da Ahhiyava'nın bir Anadolu devlet olmaktan başka bir şey olduğunu gösterecek herhangi bir şey var mıdır?." Sommer bu soruya "hayır" yanıtını vermiştir. (15) Ona göre, Ahhiyava teriminin varyantı olan "Ahhiya" sözcüğündeki -hh- ile -iya- soneki, Akhaiiai sözcüğündeki -kh- ve -ia- soneki-ne benzeştirilemeyeceğinden dolayı, böyle bir özdeşlik de dilbilim açısından olanaksız olacaktır. (16) Bununla beraber, Sommer'in en önemli yönü Ahhiyava metinlerini bir bütün halinde incelemesi ve çevirilerini vermiş olmasıdır.

Diğer taraftan, Forrer'in tezi P.KRETSCHMER isimli dil bilgininin kişiliğinde kendine bir savunucu bulmuştur. Gerçi Kretschmer Forrer'in büyük bir Myken (Aka) krallığı yaratmadaki düşüncesine katılmamışsa da, isim benzerliklerini dilbilim açısından savunmuş ve arkasından Ahhiyava'yı Kilikia'ya yerleştirmiştir. Çünkü, ona göre, geç dönem Hellen tarih geleneğinde (Herodotos VII 91) Kilikia'nın yerleşiklerine "Hypakhaioi"lar deniliyordu. Ve bu halkı da Kretschmer "karışık ya da yarımkıan Akalar" diye açıklayarak onları Aka kolonistlerinin Anadolu'lularla karışıp kaynaşmasından oluşmuş II.binyıl halkı olarak kabul ediyordu. (17) Fakat aynı düşünür 1954 de bu kez Kilikia tezinden vazgeçerek arkeolojik ve dilbilim verilerinden hareketle Kıbrıs'ı Ahhiyava ile eşimsemiştir. (18) Aynı görüşü C.SCHAEFER de "Enkomi-Alaşa" yapıtında paylaşır. (19) Bu düşünürlerin yanı sıra Çek bilgini B.HROZNY başka bir yol izleyerek Ahhiyava'yı Rodos'a yerleştirmiştir. Bunda kendisi adada ele geçen arkeolojik verilerle yine adadaki "Akhaiapolis" yer adına dayanmıştır. (20) Hrozny'nin bu düşüncesine D.PAGE de, Ahhiyava'nın Hitit etki alanı dışında güçlü bir deniz devleti olduğu ve bunun da Rodos'un bu dönemdeki görüntüsüne uygun düştüğü iddiasını katmak suretiyle aynen katılmıştır. (21) Arkeologlarımızdan Y.BOYSAL da yine arkeolojik buluntuları esas alarak merkez Rodos olmak üzere yakın adaları, Karia sahillerini ve hatta güney İonia'yı içine alan bir Ahhiyava devletini düşünmüştür. (22) İonia ve Karia görüşünü paylaşan bir

(14) Krş. F.Sommer, Die Ahhiyawa-Urkunden 269,327,358,374,379.

(15) Krş. F.Sommer, Indogerm. Forsch. 55(1937). s. 286 vd.

(16) Bkz. Die Ahhiyawa-Urkunden. 269. Ancak, Ahhiyawa ve Akaiwia eşitliğini dilbilim açısından desteklemek için bkz. J. Harmatta, "Zur Ahhiyawa-Frage". Studia Mycena. Brno (1968). (Opera Universitatis Purkynianae Brunensis Facultas Philosophica, 127).s.117-124.

(17) P.Kretschmer, "Zur Frage der griechischen Namen in der hethitischen Texten". Glotta 18(1930). s.161-170; P.Kretschmer, "Die Hypachaer". Glotta 21 (1933). s.213-257; P.Kretschmer, "Nochmals die Hypachaer und Alakşanduş". Glotta 24(1936).s.203-251

(18) P.Kretschmer, "Achaer in Kleinasien zur Helbiterzeit" Glotta 33 (1954). s.1 vd.

(19) C.Schaeffer, Enkomi-Alaşa (1952). s.353.

(20) B.Hrozny. "Hethiter und Griechen". Ar.Or. (1929). s.323-43.

(21) D.Page, History and the Homeric Iliad. Berkeley and Los Angeles (1959). s.1-40.özellikle s.15.

(22) Y.Boysal, "Karia Bölgesinde Yeni Araştırmalar". Anatolia XI(1967). s.25-29. "Batı Anadolu'da son Araştırmalar, Ahhiyavasorunu", Anatolia XV (1973). s.63-72

diğer arkeoloğumuz E.AKURGAL'dir. (23) Basılmamış doçentlik çalışmasında C.ÖZGÜNEL ise kesin bir yer vermekten kaçınarak yazılı belgelere göre Ahhiyava'yı ne Anadolu'ya ne de deniz aşırı bir yerleştirmeye çalışmıştır. (24) F.SCHACHERMEYER adlı Austuryalı bilgin ise yine arkeolojik ve tarihsel verilerden hareketle Ahhiyava krallığını Hellas'a taşıyarak merkezini Mykenai kenti olarak kabul etmiştir. Dayandığı temel, destanlara göre bazen boyun eğilen bazen eğilmeyen gevşek bir hegemonya niteliğindeki Myken krallığının, arkeolojik bulguların da gösterdiği gibi, diğer Aka kralları üzerindeki üstün yeri olmuştur. (25) Schachermeyer, Ahhiyava ve Akhaia eşitliğine ilişkin olarak da, kesin bir kanıt öne sürülemeyeceğini, fakat kuvvetli bir olasılıktan söz edebileceğini haklı olarak kabul etmiştir. (26) Yunanlı araştırmacı G.MYLONAS ise ilginç bir yaklaşımla, biri Pamphylia'da diğeri Hellas'da olmak üzere Ahhiyava isimli iki yer önermek suretiyle Ahhiyava'yı Hellas ve Anadolu'da düşünenlerin görüşlerini işin kolayına kaçarak birleştirmek yolunu yeğlemiştir. (27) O.R. GURNEY de, Ahhiyava ve Akhaia sözcüklerinin benzer olmakla birlikte aynı olmadığını vurguladıktan sonra, Ahhiyava'nın yeri konusunda Minos'un deniz egemenliğine dayanarak Girit'i öne sürmüştür. (28) İngiliz araştırmacı L.HUXLEY ise, Ahhiyava'nın bir kesiminin Anadolu sahilinde yer almakla birlikte, bizzat Ahhiyava kralının Hellas'da -özellikle Argolis'de- aranması gerektiğini belirtmiştir. (29) Ahhiyava sorunuyla ilgilenen bir diğer araştırmacı G.STEİNER de, titiz incelemeleri sonucu, Batı Anadolu sahillerinde ekonomik menfaatler güden bir Myken (Aka) devletinin varlığını kabul etmişse de, yeni bir öneri de bulunmaktan kaçınarak Hitit metinlerinde geçen Ahhiyava ülkesinin bir Myken (Aka) ülkesi ile aynı olduğunu hiçbir dilbilimsel, tarihsel ve arkeolojik kanıtın gösteremeyeceğini ifade etmiştir. (30) Son zamanlarda J.MELLAART, (31) J.G.MACQUEEN, (32) J.D.Muhly, (33) , ve T.R.BRYCE (34) gibi uzmanlar da Ahhiyava için Anadolu'nun kuzeybatısındaki Troad bölgesini öner-

(23) E.Akurgal, Phrygische Kunst (1955). s.117, n.38; E.Akurgal, Die Kunst der Hethiter (1961). s.39; E.Akurgal, Die Kunst Anatoliens von Homer bis Alexander (1961).s.2,8.

(24) C.Özgünel, Anadolu'da Myken Seramiği. (Basılmamış Doçentlik Tezi). (1979).s.10,15.

(25) F.Schachermeyer, Hethiter und Achaer, MAOG IX/1-2(1935).s.132 vd.; F.Schachermeyer, "Zur Frage der Lokalisierung von Achäawa". Minoica Festschrift (1958. s.369-370, 380.

(26) F.Schachermeyer, Hethiter und Achaer. s.167,170; F.Schachermeyer, Minoica Festschrift.s.365.

(27) J.D.Muhly, "Hittites and Achaeans, Ahhiyawa Redomitus". Historia XXIII/2(1974).s.133,n.24.

(28) O.R.Gurney, The Hittites (1976). Penguin Books.s.54-56.

(29) L.Huxley, Achaeans and Hittites (1960). s.44-45.

(30) G.Steiner, "Die Ahhiyawa-Frage Heute". Saeculum 15/4(1964).s.382-83; 388-391.

(31) J.Mellaart, "Anatolian Trade With Europe and Anatolian Geography and Cultural Provinces in the Late Bronze Age". Anatolian Studies 18(1968).s.187-202; J.Mellaart, "Beycesultan and the Hittites". A.M. Mansel'e Armağan (1974).s.493-526.

(32) J.G.Macqueen, "Geography and History in Western Asia Minor in the Second Millennium B.C.". Anatolian Studies 18(1968).s.1969-185.

(33) J.D.Muhly, A.g.m.s.129-145.

(34) T.R.Bryce, "Ahhiyawa and Troy.-A Case of Mistaken Identity?". Historia XXVI (1977).Heft I.s.24-32.

mişlerdir. Ve bu görünümdeki bir Ahhiyava krallığını, Hititler ile güneydoğu Avrupa barbar kavimleri arasında, Hititlerin Bohemya'dan getirtmek zorunda oldukları kalayın yolu üzerindeki tampon bir devlet olarak açıklamışlardır.

Kısaca aktardığımız bu görüşler ve önerilerden anlaşılıyor ki, gerek Ahhiyava-Akhaioi özdeşliği, gerekse Ahhiyava'nın yeri konusunda henüz kesin bir anlaşma sağlanmış değildir. Bununla beraber, bugün için beliren genel kanı, sağlam kanıtlar ileri sürülmekle birlikte Ahhiyava adının Homeros destanlarındaki Akhaioi adını temsil ettiği noktasında toplanmıştır. (35) Bunun ötesinde bugün tartışılan asıl konu Ahhiyava ülkesinin nereye konulacağı biçimindedir. Bu konuda da araştırmacılar ve düşünürler arasında çeşitli olasılıklar düşünülmüş ve bununla ilgili olarak Troad ve Aiolis (36), Ionia ve Karia (37), Anadolu'nun batı sahili (38), Pamphylia (39), Kıbrıs (40), Rodos (41), Girit (42), Hellas (43) en geçerli adaylar olmak üzere gruplaşmalar kendini göstermiştir.

Bu bakımdan, burada yapılması gereken iş, her zaman olduğu gibi bir kez daha ilgili Hitit metinleri ile Anadolu'daki Myken buluntu durumunu gözden geçirerek ileri sürülen olasılıkları bizzat irdelemek ve bunun sonucunda bizim vardığımız noktayı açıklamak olmalıdır. Gerçi bizden önce aynı yöntem birçok kereler ve çeşitli biçimlerde kullanılmıştır. Ancak, daha önce de belirttiğimiz gibi, belgeler üzerinde girişilecek yeni yaklaşımlar sorunun açıklığa kavuşmasında önemli rol oynayacaktır. Önce arkeolojik verileri ele alalım:

a) Anadolu'da Myken Buluntuları: Hellas Akalarının Anadolu ile olan ticaret ve kültür ilişkileri ile yerleşim örnekleri hakkında bugüne değin birçok

(35) Bu genel görüşü paylaşan araştırmacıların listesi için bkz. G.Steiner, A.g.m.s.368,n.15.

(36) Bkz. A.Götze, dip not 13;J.Mellaart,dip not 31,32,33,34; A.Severyns, *Grece et Proche-Orient avant Homere* (1960).s.124-126.

(37) Bkz. Dip not 22,23,24; K.Bittel, *Grandzüge...*(1950).s.70 vd.; H.Th. Bossert, *Asia* (1946).s.29; F.H. Stubbings *Mycenaean Pottery* (1951). s.110 vd.

(38) O.Carruba, "Wo lag Ahhiyawa?". *Compte Rendu de l'onzieme Rencontre Assyriologie Internationale à Leiden 1962*.(1964).s.38-46; G.Contenau, *La Civilization des Hittites et des Hurrites du Mitanni* (1948).s.98 vd.; F.Matz, *Mykene und Troja* (1956).s.137.

(39) Bkz. F.Cornelius, "Zum Ahhiyawa-Problem". *Historia* XI(1962).s.112 vd.

(40) P.Kretschmer "Achaer in Kleinasien zur Hethiterzeit". *Glotta* 33 (1954).s.1-25; M.Riemschneider, *Die Welt der Hethiter* (1954).s.54 vd.; C.F.A.Schaeffer, *Enkomi-Alasia*(1952).s.353.

(41) G.S.Kirk, *The Songs of Homer* (1962).s.15; D.Page, dip not 21.s.15 vd; C.Picard, *Les Religions préhellénique* (1948).s.230,299; G.P.Carratelli, *JKF* 1(1950-163).

(42) O.R.Gurney, *The Hittites* (1962).s.55.

(43) C.M.Bowra, *Homer and his Forerunners* (1955).s.23 vd; E.Cavaignac, *Les Hittites* (1950).s. 38, 46. karte 8(Anadolu'nun güneybatı sahili ile birlikte); V.R.d'A.Desborough, *The Last Mycenaean and their Successors* (1964).s.4,218; R.D.Barnett, H.Goldmann *Festschrift* (1956), s.214 vd.; R.Dussaud, *Prélydiens, Hittites et Achéens* (1953).s.75 vd.; Garstang-Gurney,s.81, dip not 7. 127; N.G.L.Hammond. *A History of Greece* (1959). s.51 vd.; G.L. Huxley s.28 dip not 29 vd.; m.P.Nilsson, *The Minoan-Mycenaean Religion* (1950).s.15.; V.Taylor, s.170 vd. dip not 1.

araştırmalar yapılmış (44) ve bu araştırmalar sonucunda bilgi hazinemiz oldukça zenginleşmiştir.

Gerçekten, kuzeybatı Anadolu (Troad)'dan başlayacak olursak, bu bölge ile ilgili olarak Myken (Aka)'lerle ilişkileri en somut biçimde açığa vuran yer, Troia (Hisarlık) kazı yeri olmuştur. Burada Troia VI (M.Ö. 1800-1300/1275) kentinde yapılan kazılarda Hellas'ın Orta Helladik Devri (M.Ö. 2000-1500) gri Minyas seramiklerine benzer kap-kacak bulunmuştur ki, Troia'yı kazın C.Blegen, Troia gri Minyas kabının bu yöredeki öncüllerinin bulunmadığına dayanarak iki bölge (Troad-Hellas) halkının hısımlar oldukları şeklinde ilginç bir sonuca varmıştır. (45) Oysa, gri Minyas seramiğinin Hellas'da Erken Helladik III aşamasının gelişimi olduğu kanıtlandığından (46) ve Troia VI'nın en eski aşaması Orta Helladik II ile çağdaş olduğundan (47), gri Minyas seramiğinin Troia'dan getirilmiş olamayacağı kabul edilmiştir. (48) Ayrıca, Troia VI gri Minyas seramiğinin kökeninin de Troia V de bulunan III. binyıl İnegöl ve Tavşanlı gri seramiğinde aranması gerektiği ileri sürülmüştür. (49) Yine, bu kentteki kazılar sırasında Geç Helladik I(1550-1500), Geç Helladik II(1500-1400), Geç Helladik III A(1400-1300) ve Geç Helladik III B(1300-1230) 'nin ilk aşamalarına ait Myken kapları ve bunların yerli taklitleri ile değişik gelenekte yerli seramikler bulunmuştur. (50) Bu ve bunu izleyen Troia VII A(M.Ö.1275-1250/40) kenti kültürleri yüzlerini daha çok Batı'ya, yani Ege'ye çevirmiş olmasına ve hatta İç Anadolu'daki çağdaş Hitit devleti kültüründen bir anlamda soyutlanmış görünmesine karşın, kendine özgü bir kültürel yapıya sahip olduğu, dolayısıyla Mykenler ile ilişkilerinin ancak ticari alış-veriş düzeyinde kaldığı kesin olarak görülmektedir. (51) Yani Mykenlerce burada bir yerleşimin varlığı söz konusu olamaz. Troia VI'nın M.Ö.XIII.yy.başlarında zelzele ile tahribinden sonra kurulmuş olan ve geçmişle kültürel kopukluk izleri göstermeyen Troia VII A kentinde bol miktarda ithal malı Geç Helladik III B ve az miktarda yine ithal malı Geç Helladik III C (M.Ö.1230-1150) seramiği,

- (44) K. Bittel, "Karabel" MDOG XCVIII (1967) s.5-23; D.French", Prehistoric Sites in Northwest Anatolia II: Balhisir and Akhisar/Manisa Areas", *Anatolian Studies* XIX (1969). s.73-74; S.Lloyd-Mellaart, J. Beycesultan Excavations", *Anatolian Studies* V(1955). s.81-83; C.Mee, "Aegean Trade and Settlement in Anatolia...", *Anatolian Studies* (XXVIII) (1978). b.121-56; F.H.Stubbings, *Mycenaean Pottery* (1951). s. 22-4.
- (45) C. Blegen, "Troy VI". *CAH II/1*, Ch.xv(1973). s.684; C.Blegen-Caskey Rawson, *Troy III*(1953). s.15.
- (46) D.French, "Migrations and Minyas Pottery in Western Anatolia and the Aegean", *Crossland-Birchall, Bronze Age Migrations in the Aegean*. (1973).s.52; R.Howell, "The Origins of the Middle Helladic Culture". *Crossland-Birchall, Bronze Age Migrations in the Aegean* (1973).s.79.
- (47) R.Howell, *A.g.m.s.*87.
- (48) C.Mee, *A.g.m.s.*146.
- (49) T.Özgüç, "VI.Troia'nın Anadolu Arkeolojisindeki Yeri". *Belleten X/37* (1946).s.28; D.French, "Prehistoric Sites in Northwest Anatolia I. The Iznik Area". *Anatolian Studies* XVII(1967).s.62-4.
- (50) C.Blegen, *Troy VI*". *CAH II/1*, Ch.xv(1973).s.685; C.Blegen ve diğerleri, *Troy III*(1953).Pl.314,315,324, 331,383,404,405,414,422.
- (51) Krş. T.Özgüç, *Belleten X/37*(1946.s.27; J.D.Muhly, *A.g.m.s.*136.

%75 oranında görülen yerli seramiklerle birlikte ele geçmiştir. (52) Buluntuların bu durumuna göre, gerek Troia VI gerekse Troia VII A Hellas Akaları ile canlı bir ilişkinin varlığına tanık olmuşsa da, bir kez daha belirtelim ki, burada sürekli bir yerleşim değil, bir ticaret ilişkisinin varlığı söz konusu olmalıdır. En azından bir yerleşimin varlığını kanıtlayacak mezarlar göz önüne alındığında, Troia VI yerleşikleri Homeros destanlarına göre, ölülerini yakarken Mykenler kazılara göre gömme adetini uygulamışlardır. Gerçi, Troia VII A mezarlığı ele geçmemişse de kültür devamlılığına bakarak burada da yakma âdetinin geçerli olduğunu düşünebiliriz. Hatta, hem Troia'da hem de Mykenai kentinde benzer bir özellik olarak vurgulanan şivli sur tekniğini de bir yerleşimin lehinde kanıtlar olarak değil -çünkü, Anadolu, Miletos (53) ve kısmen Hattuşaş (54), da olmak üzere bu tekniğe yabancı değildir-, belki ticaret ilişkileri içinde Myken yapı ustalarının işi olarak değerlendirmek istiyoruz. Ayrıca, mimari bir özellik olarak "megaron" ve at kültürü de Troia ile Hellas'ın farklı kültür gelişimi izlediklerini vurgulamaktadır. (55) Sonra, hem Troia VI ve VII A'da hem de Hitit kültür merkezlerinde karşılıklı maddi kültür unsurlarının bulunmaması, Hitit belgelerinin gösterdiği Ahhiyava-Hitit ilişkilerinin, arkeolojik alanda söz konusu olmadığını ima ettirmektedir. Bütün bunlardan dolayı bir Myken Ahhiyava'sını Troia'a yerleştirme önerisi en azından arkeoloji açısından geçersiz olmaktadır.

Troia'dan güneye doğru Aeolia bölgesi için de aynı durum söz konusu olmalıdır. Çünkü, burada Larisa (Buruncuk)'da ele geçen tek bir Geç Helladik III C1 (56) kabı ile Pitane (Çandarlı)'da bulunduğu bildirilen Myken seramikleri (57) ve bir mezarlıkta rastlanan Geç Helladik III C1 dönemine ait tek bir Myken üzenği kabı (58), Phokaia (Eski Foça)'da bulunduğu rapor edilen Geç Myken kab parçaları da (59), buralardaki Anadolu ile bağlantılı arkeolojik malzemelerin çokluğu karşısında ancak rastlantıya bağlı tek tük temasların varlığını işaret edebilir. Elaia (Reşadiye)'de ele geçen tek bir Myken kabı da (60) bu görüşümüzü değiştirmez. Myrina (Kalabaksaray) (61) ve Kyme

(52) C. Blegen, "Troy VII a". CAH II/2, Ch. XXI c (1975). s. 161-64; Ç. Blegen ve diğerleri, Troy IV (1958). s. 12, Pl. 243: s. 19-20, Pl. 244, 3. Pl. 245. 1. Pl. 246. 14.

(53) Bkz. C. Weickert, "Neue Ausgrabungen in Milet". E. Boehringer, ed. Neue Deutsche Ausgrabungen im Mittelmeergebiet und im Vorderen Orient. (1958). s. 181-196; A. Mallwitz, "zur mykenischen Befestigung von Milet". Istanbul Mitteilungen 9/10 (1959-60). s. 67 vd. res. 2. Ek. B61.5.

(54) T. Özgüç, Belleten X/37 (1946). s. 15.

(55) Ö. Çapar, Homeros'un Yapılarına göre Anadolu'nun Sosyo-Ekonomik Yapısı (Basılmamış doktora tezi no: 248). 1980. s. 171, 174-75.

(56) J. Bochlau-Schefold, K. Larisa am Hermos III. Kleinfunde (1942). s. 169, Pl. 57, L.

(57) M. Mellink, "Archaeology in Asia Minor". AJA LXVII (1963). s. 189.

(58) G. M. Hanfmann, "Archaeology in Homeric Asia Minor". AJA LII (1948). s. 145.

(59) Perrot-Chipiez, Histoire de l'Art dans l'Antiquité VI (1894). s. 923-31, Fig. 489, 491; K. Bittel, "Zur ältesten Besiedlungsgeschichte der unteren Kaikosebene". Istanbul Forschungen XVII (1950). s. 10 vd, Pl. 5; h. Th. Bossert, Altanatolien 1942. Fig. 7.

(60) J. Mellaart, Anatolian Studies XVIII (1968). s. 188.

(61) C. Özgünel, A. g. y. s. 16, n. 86-87.

(Namurt) (62) de bulunduğu bildirilen malzeme ise bugün hâlâ tartışmalı bir görünümündedir. (63) Bu yörede Lemnos adasındaki Poliokhni, Lesbos adasındaki Antissa ve Thermi'de (64), hatta Khios'daki (65) Myken buluntuları için de aynı görüş ileri sürülmüştür.

Büyük Menderes (Maiandros) ve Gediz (Hermos) nehirleri arasında kalan yerlerde de birçok Myken buluntuları ele geçmiştir. Örneğin, İzmir (Smyrna) 'den ele geçen ve Geç Helladik I dönemine tarihlenen bir bronz kılıç (66) ile Myken devri seramikleri (67), bunun yanı sıra Kolophon (Değirmendere)'da bulunan bronz kama (68) yerleşime işaret eden buluntular olarak değil, belki bir yolculuk sonucu olarak ortaya çıkmış olmalıdır. Bu Kolophon kamasının Ialysos, Siana ve Firaktin'de ele geçen bıçaklarla benzerliği de ayrıca vurgulanmıştır. (69) Altı adet Myken seramiği vermiş olan Smyrna'nın ise Anadolu'lu özellikler taşıdığı bilinmektedir. (70) Klazomenai (Urla)'den ele geçtiği bildirilen 25 parça Myken seramiği (71), bu yerin diğerlerine oranla yüzünü daha çok Ege'ye çevirmiş olduğunu; ancak yine de diğerleri gibi bir Myken yerleşmesine sahne olmadığını, belki bir pazar yeri olabileceğini gösterir. Seramikler Geç Helladik II B, Geç Helladik III A ve B ile III C dönemlerine tarihlenmiştir. (72) Erythrai (İldırı)'de de E.Akurgal tarafından bazı Myken seramik parçalarının bulunduğu bildirilmiştir. (73) 1966 yılında ise daha başka Myken kab-kacak parçaları ele geçmiştir. (74) Kuşadasında da birçok Myken kapları ele geçmiştir. (75) Bunlardan biri Geç Helladik III A 2'e tarihlenmiştir. (76) Ephesos (Selçuk)'da bulunan bir oda mezar ve içindeki Geç Helladik III dönemi Myken kapları (77), Mykenlerin burası ile ilgisini açıkça göstermekle birlikte, daha önce belirtildiği gibi, (78) bir yerleşimin varlığından henüz söz edilememektedir. Değinen mezar içinde yerli özellikler gösteren

(62) C.Özgünel, A.g.y.s.16,n.88-91.

(63) C.Özgünel, A.g.y.s.16,

(64) V.R.d'A.Desborough, A.g.y.s.159-60.

(65) C.Mee, A.g.m.s.148.

(66) K.Bittel, *Kleinasiatische Studien* (1942).s.175. Kılıç için krş.N.Sanders, "The First Aegean Swords and their Ancestry". AJA LXV (1961).s.27-28,Pl.19,7.

(67) E.Akurgal, JHS 72(1952).s.105,Fig.10; C.Özgünel, A.g.y.s.17,n.97.

(68) S.Przeworski, *Die Metallindustrie Anatoliens* (1939).s.47,Pl.5.4; N.Sanders, "Late Aegean Bronze swords". AJA LXVII(1963).s.140,Pl.27,57.

(69) C.Mee, A.g.m.s.125.

(70) A.g.m.s.148.

(71) M.Sakellariou, *La Migration Grecque en Ionie*(1958).s.506.

(72) C.Mee, A.g.m.s.125.

(73) AJA 72(1968).s.134; C.Özgünel, A.g.y.s.17,n.99.

(74) C.Bayburtluoğlu, *Erythrai-Coğrafya, Tarih, Kaynaklar, Kalıntılar*(1975).s.66-67

(75) J.Mellaart, *Anatolian Studies XVIII*(1968).s.188.

(76) W.Alzinger, *Die Ruinen von Ephesos*(1972).s.22,fig.10; A.Bammer-Fleischer, R-Knibbe,D,Führer durch das archaologische Museum in Selçuk-Ephesos(1974).s.88-89.

(77) H.Gültekin-Baran.M,"Selçuk Tepesinde Bulunan Miken Mezarı". TAD XIII/(1964).s.122-33; Y.Boysal, *Anatolia XI*(1967).s.46; M.Mellink, "Archaeology in Asia Minor". AJA LXVIII (1964).s.157-58.

(78) C.Özgünel, A.g.y.s.17-18,n.103.

hiçbir buluntu ele geçmemiştir. Yine Kolophon'da 1922'de, içinde birçok Myken kaplarının bulunduğu bildirilen tholos mezar (79) bir yerleşimi ima eder gibi görünüyorsa da, buluntuların tam yayını yapılamamıştır. (80) Bölgenin iç kesiminde Sardis (Sart)'de Geç Helladik III B ya da III C'e tarihlenen 2 parça Myken seramiği ile Sub-Myken devrine ait parçalar ele geçirilmiştir. (81) Yukarı Menderes üzerindeki Beycesultan yerleşmesinde ise, binlerce yerli buluntu arasında, araştırmacının kişisel görüşüne bağlı olarak ancak tek bir Myken seramiği ele geçmiştir. (82)

Fakat Büyük Menderes nehrinin güneyine doğru manzara değişmekte ve Myken buluntuları yoğunluk kazanmaktadır. Bu yörede en iyi yerleşim örneğini Miletos (Balat) kazı yeri vermiştir. Gerçekten, yerli monokrom seramik yanında burada Myken yerleşimini gösteren bir Myken suru (83), Değirmentepe'de bulunan kayaya oyulmuş oda mezarlarının oluşturduğu Myken mezarlığı (84), bunun en açık kanıtları olmuştur. Mezarlardaki Myken seramiği Geç Helladik III B(M.Ö.1300-1230) ve Geç Helladik III C(M.Ö.1230-1150) dönemlerine tarihlenmiştir. (85) Kazılarda ayrıca Girit etkilerini yansıtan yerel Orta Minos III ve Geç Minos I A seramikleri de bulunmaktadır. (86) Ancak Miletos Geç Minos II/II B'nin başlangıcından önce (M.Ö.ca1450) vuku bulan bir yangınla tahrib olayı ile (87) Minos kültürünün etki alanından çıkıp Myken kültürünün etki alanına girmiş görünüyor. Bununla beraber, seramikte Anadolu geleneğini sürdüren örneklerin varlığı kuşkusuzdur. (88) Miletos Geç Helladik III A2 döneminde (M.Ö.ca.1350) bu kez bir savaş sonucu olarak ikinci bir tahrib olayını yaşamıştır. (89) Arkasından kent tekrardan sağlamlaştırılmıştır. Miletos'un bu döneminde bir Hitit sürahisi (90) ile üzerinde bir Hitit tanrısının konik başlığının resmedildiği bir krater parçası (91) ilginç buluntulardır. Bunların dışında Myken ithal malı seramiğinin taklitleri de yapımını sürdürmüştür. Ayrıca Miletos'un Iasos, Astypaleia, Kos ve

(79) H.Goldmann, "Excavations of the Fogg Museum at Colophon". AJA XXVII (1923). s.68.

(80) L.Holland, "Colophon". Hesperia XIII (1944).s.94.

(81) G.M.A.Hanfmann, "The Ninth Campaign at Sardis. 1966". BASOR CLXXXVI (1967).25,fig.9,26 ve fig. 10:13; ayrı.bkz. V.R.D'A.Desborough, The Greek Dark Ages (1972).s.184.

(82) J.Mellaart, Anatolian Studies (1968).s.188.

(83) von Gerkan, Milet I-Heft 8:Kalabaktepe, Athena-Tempel und Umgebung (1925).s.74,fig.41; ayr.bkz. R.Naumann, Eski Anadolu Mimarlığı (1975). Ek Bölüm.1.

(84) T.Wiegand, Sechster Vorläufiger Bericht über di von den königlichen Museen in Milet und Didyma unternommenen Ausgrabungen (1908).s.9; von Gerkan, A.g.y.s.73 vd.

(85) F.H.Stubbings, Mycenaean Pottery (1951).s.23.

(86) C.Weickert, "Die Ausgrabungen beim Athena-Tempel in Milet.1955". Istanbul Mitteilungen VII(1957). Pl.28:3.

(87) C.Weickert, Grabungen in Milet. 1938.(1940).s.127.

(88) C.Weickert, "Neue Ausgrabungen in Milet". Boehringer, ed.Neue Deutsche Ausgrabungen im Mittelmeergebiet und im Vorderen Orient(1959).s.185.

(89) W.Schiering, "Die Ausgrabung beim Athena-Tempel in Milet 1957-I:Stüdsabschnitt". Istanbul Mitteilungen IX-X(1959-60).s.5,Pl.13:5.

(90) M.Mellink, AJA LXXIX(1975).Pl.39:9.

(91) E.Akurgal, The Art of Hittite(1962).Pl.84-7 ve 104-5.

kismen Ugarit'le ilişkilerini ima edebilecek seramik parçaları da kazılarda ele geçmiştir. (92) Bunun yanı sıra, Miletos Geç Helladik III C seramiğinin de Dodecanese'ninkileri andırdığı ileri sürülmüştür. (93) Miletos, Geç Helladik III C'de üçüncü kez tahrib edilmiştir. (94) Bütün bu olgular bir yana, ele geçen Minos ve Myken ağırlıklı buluntular, Miletos'un tamamen bir Minos ya da Myken yerleşmesi olduğunu kanıtlamaz. Çünkü, Anadolu ögelerin varlığı buna engel oluşturmaktadır. Bundan dolayı, burada bir Myken ya da, Hititler ağzından konuşmak gerekirse, bir Ahhiyava kolonizasyonu ve egemenliği değil, belki güçlü bir ticaret yerleşmesi (pazar mahallesi) söz konusudur. (95) Nitekim, Homeros (İliad. II 868)'da kaba bir dil konuştukları belirtilen Kar'ların Miletos ve civarında yerleşik görünmeleri de, Myken'lerin ya da bir başka deyişle Ahhiyava'luların buradaki siyasal anlamlı yerleşimini haksız çikarmaktadır.

Diğer taraftan Karia sahilindeki Iasos (Küren)'da M.Ö.II.binyıl kültür katında yerel ve ithal malı Orta Minos II seramikleri ele geçmiş (96) ve Orta Minos III'de de tahrib edilmiştir. (97) Fakat Geç Minos I ve II'de ithal malı Girit seramikleri Iasos'da yine yapımını sürdürmüştür. (98) Gerek bu tabakada gerekse bunun üzerindeki Myker katında Anadolu seramiği bulunmamıştır. (99) Protogeometrik nekropol alanından Geç Helladik III A2 ya da IIB seramikleriyle bir tane de Geç Helladik II kap parçası ele geçmiştir. (100) Bu parçaların Argolis'den ithal edildikleri kanıtlanmıştır. (101) Bunlardan başka, Miletos, Kos ve Ugarit'le bağıntılı bir Geç Helladik III C krateri (102) ile yine müsgebi (103) ve Vaty'ninkilere (104) çok yakın paralellikler gösteren bir Geç Helladik IIIC kabi ortaya çıkarılmıştır. (105) Ayrıca, Orta minos III'de inşa edilen ve Geç Helladik III'e değin yaşamış olan bir bina kazılarla ortaya konulmuştur. (106) Görülüyor ki, Anadolu'nun içerisiyle ilişkilerini

(92) C.Mee, A.g.m.s.136.

(93) A.g.m.

(94) G.Kleiner, "Stand der Forschung von Alt Milet". Istanbul Mitteilungen XIX-XX (1969-70).s.115.

(95) G.M.A. Hanfmann, AJA LII(1948).s.144-46; M.Sakellariou, La Migration Grecque en Ionie (1958). s.449.

(96) M.Mellink, AJA LXXVII(1973).s.177-78; M.Mellink, AJA LXXVIII(1974).s.114.

(97) M.Mellink, AJA LXXVI(1972).s.169.

(98) M.Mellink, AJA LXXVIII(1974).s.177-78.

(99) M.Mellink, AJA LXXVI(1972).s.169; M.Mellink, AJA LXXVIII(1974).s.114.

(100) C.Mee, A.g.m.s.129.

(101) E.French, "Late Helladic III A2 Pottery from Mycenae". BSA LX(1965). s.200-202; E.French, "Late Helladic III B1 Pottery from Mycenae". BSA LXI(1966).s.235.

(102) E.French, "Late Helladic III A2 Pottery from Mycenae". BSA LX(1965). s.200-202; E.French, "Late Helladic III B1 Pottery from Mycenae". BSA LXI(1966).s.235.

(103) J-C. Courtois, "Sur divers Groupes de Vases mycéniens en Méditerranée Orientale (1250-1150 avant J-C)". Acts of the Intern.Arch. Symposium. (The Mycenaean in the Eastern Mediterranean). Nicosia (1973).s.137-65.

(104) Y.Boysal. Katalog der Vasen im Museum in Bodrum. I(1969).Pl.32.2.

(105) C.Mee, A.g.m.s.130.

(106) A.g.m.s.131.

(106) M.Mellink, AJA LXXVII(1973).s.177;M.Mellink,AJA LXXVIII(1974).s.114.

koparmış olan Iasos'da ele geçen Minos ve Myken arkeolojik buluntuları da bızce sadece canlı bir ticaret ilişkisinin varlığına tanıklık etmiş olmalıdır. Fakat ne Batı ne de Doğu ile siyasal bir bağlantıyı gösteren henüz hiçbir şey yoktur. Iasos'da Minos etkisinin yerini Myken etkisine ne zaman ve nasıl bıraktığı kanıtlanamamaktadır. Ancak Anadolu'lularca ithal edilmiş ve üretilmiş olabilecek seramik Myken'lerin varlığını doğrulamıştır. Hatta Dodekanese'deki Myken yerleşmelerinin sayısı Iasos'da da Myken'lerin varlığını göstermiş olabilir.

Kos (İstanköy) adasında üretilen Anadolu seramiği Miletos'unakilere, Orta Minos seramik parçaları da Iasos'unakilere benzerdir. (107) Rodos'da Trianda'da ise Anadolu etkisi yoktur, fakat Geç Myken IA kökenli seramikler üretilmiştir. Orta Minos seramiği ise bulunamamıştır.

Yalnız Müsgebi'deki kazılar Myken'lerin Anadolu'daki varlığına ilişkin ilginç ipuçları vermiştir. Bulunan bir mezarlık ve bunun içindeki 48 oda-mezar (108) bir Myken yerleşmesini açıkca işaret etmiştir. Gömmelerin bir kısmı yakılmış, bir kısmı da yakılmadan gömülmüştür. En eski yakılmış gömmeler, içindeki seramiklerin tarihlenmesine göre Geç Helladik III A2-III B(M.Ö.1400-1300) tarihine verilmiş ve bu kapların da Rodos etkisini taşıdığı vurgulanmıştır. (109) Çok sayıda ele geçen bu dönem seramiklerinden başka, Geç Helladik III A1- III C dönemlerine ait seramik buluntularının ise az olduğu belirtilmiştir. (110) Bu arada, mezarlardaki yakma âdetinin Anadolu ile ilişkisi de ilginç bir nokta oluşturmaktadır. (111) Kazılarda yerli denebilecek seramiğe rastlanmamış olması, değinildiği gibi (112), Müsgebi'nin tamamen bir Myken yerleşmesi olduğunu değil, belki yeni gelenekler karşısında yerlilerin içerilerek çekildiklerini ya da atölyelerin yerli seramik üretimini durdurarak yeni geleneklerin modasına uyduklarını gösterdiği haklı olarak ileri sürülmüştür. Müsgebi, yine seramik buluntularına göre, Geç Helladik IIIB'de başlayan ve III C'de iyice belirginleşen bir çöküş süreci yaşamıştır. Oysa ki, Kos ve Rodos bu dönemlerde en gelişmiş durumdadır. Sonuçta öyle anlaşılıyor ki, Müsgebi'de besbelli bir Myken yerleşmesi söz konusu idi, ve bu da Rodos ile ilişkili idi. Knidos (Deveburnu)'da da Myken olarak tanımlanan kaplar ele geçmiştir. (113)

(107) C.Mee. A.g.m.s.149.

(108) G.Bass, "Mycenaean and Protogeometric Tombs in the Halicarnassus Peninsula". AJA LXVII(1963). s.353-61; G.Bass, "Müsgebi-Dizail" *Anatolian Studies* XIII(1963) 27; Y.Boysal, "Millî Eğitim Bakanlığı müsgebi Kazısı, 1963 Yılı Kısa Raporu". TAD XIII/2(1964). s.81-5; Y.Boysal, "Karya Bölgesinde Yeni Araştırmalar". *Anatolia* XI (1967).s.1-10,31-9.Pl.I-XI.

(109) Y.Boysal, *Katalog der Vasen im Museum in Bodrum*(1969);Y.Boysal, *Anatolia* XI(1967).s.25-27.

(110) Y.Boysal, *Anatolia* XI(1967).s.26-27.

(111) C.Mee. A.g.m.s.149.

(113) I.Love, "Knidos 1968". *Anatolian Studies* XIX(1969).s.18.

Batı Anadolu hinterlandında durum biraz değişik görünmektedir. Bölgenin kuzeyine doğru Çerkes-Sultaniye (Akhisar)'de bir pithos gömme içinde bulunan ve Geç Helladik III A1 ya da III B dönemine ait bir Myken kabı (114) Argolis kökenli olarak yorumlanmıştır. (115) Civardaki Eğriköy'de bulunan iki seramik parçası ise kuşkulu olarak Myken kabul edilmiştir. (116) Sardeis'de Geç Helladik III B ya da III C dönemine ait iki adet Myken seramiği (117) ile Beycesultan'da ele geçen bir parça seramik (118) diğer ilginç buluntulardır. Alaşehir yakınında Gavurtepe höyüğünde yüzeyde bulunan iki Myken seramiğinden birisi Geç Helladik III A2 dönemine tarihlenmiştir. (119) Bölgenin güneyine doğru Denizli civarında Sarayköy höyüğünde de Myken olması olası bir kap parçasının varlığı rapor edilmiştir. (120) Aphrodisias (Geyre)'de ise yine yerel bir Myken seramik parçası (121) ile bir idol bulunmuştur. (122) Yaraşlı Gölü'nün kuzeyinde Düver'de de, bir kısmının prehistorik mezarlıktan çıktığı bildirilen Myken çömlekleri ele geçmiş (123), ithal malları ya da yerel taklitleri türünden bu seramikler Geç Helladik III A2-III B'e tarihlenmiştir. (124)

Mylasa (Milas)'da yine Geç Helladik III A2'e tarihlenen (125) ve Rodos ile Müsgebi seramikleriyle ilgili (126) bir Myken çömleği ele geçmiştir. (127) Ayrıca, bir başka Myken kap parçası da B.Öğün tarafından yayımlanmak üzere beklemektedir. (128) Mylasa yakınlarındaki Gencik Tepede de Myken seramiğinin bulunduğu bildirilmektedir. (129) Persson'un 1948'deki Mylasa kazılarında ise Geç Helladik II-III seramikleri bulunduğu bildirilmiş ise de (130), bunlar sonradan kaybolmuştur. (131) Stratonikeia (Eskihisar)'da, tiyatro yakınında bir mezarda ya da mezarlarda bulunduğu söylenen

- (114) G.M.A.Hanfmann-Waldbaum,J, "Two Submycenaean Vases and a Tablet from Stratonikeia in Caria". AJA LXXII(1968).s.52-53.
 (115) C.Mee, A.g.m.s.125.
 (116) D.French, "Prehistoric Sites in Northwest Anatolia II-The Balıkesir and Akhisar/Manisa Areas". Anatolian Studies XIX(1969).s.73,fig.19:18-9.
 (117) Bkz. dip not 81.
 (118) Bkz. dip not 82.
 (119) Y.Boysal, Anatolia XK(1967).s.17,Pl.31-32.
 (120) J.Birmingham, "Surface Finds from Various Sites.I". Anatolian Studies XIV(1964).s.30.
 (121) K.Erim, "Aphrodisias". Anatolian Studies XX(1970).s.22;B.Kadish, "Prehistoric Remains at Aphrodisias 1968 and 1969. AJA LXXV(1971).s.131,no.565:3.
 (122) C.Özgünel, A.g.y.s.19,n.116. Ancak, yazar 1979 yılında yaptığı incelemede söz konusu idolün yerel üretim malı olduğu ve Myken idolleri ile hiçbir ilişkisi olmadığını sözlü konuşmamızda belirtmiştir. Yazarın tezi Mart 1979'da teslim edilmiş, parça 1979 yazında görülmüştür.
 (123) M.Mellink, AJA LXXI(1967).s.164;M.Mellink, AJA LXXIII(1969).s.21z.
 (124) C.Mee, A.g.m.s.127.
 (125) A.g.m.s.142.
 (126) Y.Boysal, Katalog der Vasen im Museum in Bodrum(1969).Pl.31:6.
 (127) F.Winter, "Vasen aus Karien". AM XII(1887).s.230,fig.10;F.H.Stubbings, Mycenaean Pottery(1951).s.23.
 (128) M.Mellink, AJA LXXI(1967).s.164.
 (129) C.Özgünel, A.g.y.s.19,n.114.
 (130) G.M.A.Hanfmann, AJA LII(1948).s.139-40,145.
 (131) G.M.A.Hanfmann-Waldbaum,J, AJA LXXII(1968).s.53.

Sub-myken tarihli yerel Myken kasesi ile Geç Helladik III B-C'e verilen bir Myken üzengi kabı ele geçmiştir. (132) Özetle görülüyor ki, Myken'lerin Batı Anadolu'da yerleşimle ilgili örnekleri Miletos ve Müsgebi'ye sınırlı kalmıştır. Sahil ve hinterlanddaki diğer buluntu örnekleri ise, ancak bir ticaret ilişkisinin varlığını gösteren dağınık ve sayıca az buluntulardır. Bu ticaret ilişkisinin uzantıları Lykia'nın sahil ve hinterlandındaki Telmessos (Fethiye), (133) Beylerbey, (134), Dereköy (135) gibi yerleşmelerde ele geçen tek tük Myken buluntularının varlığında da kendini göstermiştir. Bununla ilgili bir başka örneği, Gelidonia burnu açıklarında enkazı bulunan bir geminin yükü arasında ele geçen 7 parça Myken seramiği vermiştir. (136) Öyle anlaşılıyor ki, Anadolu'nun bu kesimi, Ege ile Doğu Akdeniz arasındaki ticaret ve kültür ilişkilerinde önemli bir yol kavşağı olmuştur.

Anadolu'nun özellikle güneybatı sahillerinde canlı bir biçimde kendini gösteren bu Myken ilgisine karşın, Pamphylia'da böyle bir ilginin kanıtının bulunmaması ilginçtir. Aslında Anadolu'nun bu yöresindeki M.Ö.II.binyıl yerleşmelerinin sayısı da azdır. Myken'lerin buralara ilgi duymamış olmalarının nedeni, belki de arkadaki Toros dağları silsilesinin, ticareti seven Myken'lere içeri kesimlerle yararlı ticaret ilişkileri kurmaya engel olmasında aranabilir. Bir başka olası neden de, bu yöreyi kapsadığı kabul edilen Arzava ülkelerinin (137) buralara gelecek olanlara uygun olmayan karşılımlar hazırlamış olabilecekleri olgusunda bulunabilir. Buna karşın, Kilikia'da durum tamamen değişiktir. Gerçekten, bu bölgede 23 yerde yerel ya da ithal malı Myken seramiği veren tablonun varlığı bilinmektedir. (138) Bunların tümünü tek tek ele alıp incelemek bu makalenin sınırları içinde şimdilik yersiz olduğundan, özellikle tipik üç buluntu yerini burada kısaca görmek yararlı olacaktır. Mersin'de ele geçen üç kap parçasının daha çok Kıbrıs'la ilişkili olarak Geç Helladik II A-III B dönemlerini kapsadığı bildirilmiştir. (139) Ancak bunlar da bir yerleşimi değil, belki Kıbrıs'la olan ticaretin varlığını gösterebilir. Geç Helladik III C dönemi ise Mersin'de temsil edilmemiştir. Mersin yakınında Kazanlı'da bulunan ve yine Geç Helladik II A-III B dönemlerini kapsayan

(132) A.g.m.s.51-52; C.Mee, A.g.m.s.144.

(133) C.Mee, A.g.m.s.145; Bu kap Geç Helladik III A2 ya da III B'e tarihlenmektedir.

(134) D.French, *Anatolian Studies* XIX(1969).s.73,fig.23; C.Mee, A.g.m.s.124. Geç Helladik III A2 ya da III B'e tarihlenmiştir.

(135) J.Birmingham, A.g.m.s.30, fig.2-3; C.Mee, A.g.m.s.126. Kaplar GEç Helladik III A2 ve III B'e tarihlenmiştir.

(136) G.Bass, "Cape Gelidonia: a Bronze Age Shipwreck (1967). s.123-24, fig.133.

(137) C.Özgtinel, A.g.y.s.6-7, n. 39. Yeri için bkz.F.Kınal, Arzava Memleketlerinin Mevkii ve tarihi. Ankara (1953).s.43.

(138) C.Mee, A.g.m.s.122-23.

(139) J.Garstang, "Explorations in Cilicia-Excavations at Mersin 1939-39". AAA XXVI(1939). s.92,100-2, 131,Pl.81:1,2,3-4,5,6,7;J.Garstang, *Prehistoric Mersin* (1953).s.243,256,fig.160:1-2.

seramik parçaları da (140) Kıbrıs Myken seramikleriyle ilişkisinden dolayı, Kıbrıs'la ticaretin varlığını gösterebilir. Tarsus'da bulunanların çok büyük bir kısmının ise Geç Helladik III C tarihli olduğu saptanmıştır. (141) Bunlardan 875 parça seramik ele geçirilmiştir. Gerek Tarsus'da gerekse Mersin ve Kazanlı'da Hellas seramiği ile ilişkili tutulan örnekler varsa da, Hellado-Kilikia denilen ve Kilikia'da üretildiği kabul edilen seramik türüne oranla zayıf kalmıştır. O halde, Kilikia örneğini de kısaca yorumlamak gerekirse, Hellas'la ilişkisi Kıbrıs'la olan ilişkisine göre çok düşük düzeyde kalmıştır.

Anadolu'nun içerilerinde de tek tük Myken buluntuları ele geçmiştir. Örneğin, Fırağtın'de bulunan ve Geç Helladik III C'e tarihlenen bir üzenđi kap (142) genellikle Kilikia kökenli olarak kabul edilmiştir. (143) Yine aynı yerde ele geçen bronzdan bıçak da (144) Kolophon, İalysos ve Siana örnekleriyle benzerliği içinde (145) doğu Ege kökenli olarak saptanmıştır. (146) Konya Eređli'si yakınlarında Üçhöyük (147) ve Gödelesin Höyük'de (148) bulunan Myken seramik parçalarının yine Kilikia ile ilgili olduğu vurgulanmıştır. Görülüyor ki, bu tek tük buluntular da her ne şekilde olursa olsun Myken'lerle bir bağıntının varlığını gösteremez, fakat güneyden řu ya da bu biçimde bir yolculuğun sonucunda ortaya çıkmış parçalardır. Ancak Zile yakınlarında Maşathöyük'de ele geçen ve altı sürahi ile birçok üzenđi kabı kapsayan Geç Helladik III A2-III B'e tarihlenmiş Myken malzemesi (149) oldukça şaşırtıcıdır. Çünkü, bu kazı yerinin dışında İç Anadolu'da hiçbir Hitit yerleşim merkezi Myken'lerle ticaret ilişkisine ilişkin ipucu vermemiştir. Herne kadar bu Myken malzemesinin Karadeniz limanları yolu ile geldiği ileri sürülmekte ve bunun kanıtı olarak Maşat'teki Kıbrıs kökenli kasenin Troia VI'da da ele geçtiği belirtilmekte ise de, (150) bizce bu iddia şimdilik fazla aceleci görünmektedir. Çünkü, Samsun civarında Akalan'daki varlığı tartışmalı seramiklerin dışında (151), Karadeniz sahilinde Myken malzemesi veren yerler şimdilik bilinmemektedir. Esasen, Myken'lerin Karadeniz'den çok Doğu Akdeniz

- (140) J.Garstang, "Explorations in Cilicia-The Neilson Expedition:Preliminary Report II". AAA XXV(1938. Pl.7:3-4 ve 10:6.
 (141) H.Goldmann, Excavations at Gözlükule, Tarsus II(1956).s.209-29.
 (142) T.Özgüç, "Ankara Üniversitesi adına yapılan Fırağtın Kazısı ve Tetkik Gezileri". Belleten XII(1948). s.260-67; N.Özgüç, "Fırağtın Eserleri". Belleten XIX(1955).s.295-307.
 (143) C.Mee, A.g.m.s.150; G.M.A.Hanfmann, AJA LII(1948).s.139,n.18.
 (144) N.Özgüç, Belleten XIX(1955).fig.23.
 (145) N.Sandars AJA LXVII(1963).Pl.27:54 ve 56-57.
 (146) N.Özgüç, A.g.m.s.303.
 (147) R.Dawkins, "Mycenaean Vases at Torcello". JHS XXIV(1904).s.128.
 (148) H.G.Buchholz, Methymna-Archaeologische Beitrage zur topographie und Geschichte von Nordiesbos (1975).s.130.Pl.14:A.C.
 (149) T.Özgüç, Maşathöyük Kazıları (1978) s.15. Lev 83-84 M.Mellink, AJA LXXVIII(1974).s.110; AJA LXXIX(1975). s.204,208; M.Mellink, AJA LXXX(1976). s.264-5,270; C.Mee, A.g.m.s.133.
 (150) M.Mellink, AJA LXXXI(1976).s.270.
 (151) Makridi Bey, "Une Citadelle Arkaique du Pont", MVAG XII(1907).s.167-75; D.Fimmen, Die Kretisch-Mykenische Kultur(1924).s.96.

limanlarına rağbet etmiş olmaları da bu iddiayı bir ölçüde zayıflatmaktadır. Maşat'taki Myken arkeolojik buluntuları, daha önce de belirtildiği gibi, (152) büyük bir olasılıkla güneyden, belki de niteliği bilinmeyen bir yolculuk sırasında getirilmiş olmalıdır.

Böylece, yukarıdan beri anlatılanlar değerlendirilecek olursa, görülür ki, Myken Aka'larının Anadolu'nun batı ve güney sahillerindeki asıl ilgi alanları, kuzeybatıda tek başına kalmış görünen ve Hellas-Anadolu arasında canlı bir ticaret ilişkisini açığa vuran Troia VI-VIIA dışında, özellikle Güneybatı Anadolu kıyıları ve Güney İonia olmuş görünüyor. Ancak bu değerlendirme, buluntuların bugünkü durumuyla bağıntılıdır. Gelecekteki arkeolojik malzeme ve çalışmaların bu alanda değişiklikler yaratabileceği olasılığını da saklı tutmak istiyoruz. Diğer taraftan, bir başka ilginç öneriye göre -Mellaart başı çekmektedir- (153) Ahhiyava krallığının merkezi sözde Troia imiş. Ancak, Ahhiyava-Akhaioi özdeşliği bugün genellikle kabul edildiğine göre, o zaman Aka'ların kendi yönetim merkezlerinin yine kendileri tarafından istila ve tahrip edildiği gibi komik bir sonuç ortaya çıkar. Ayrıca, ithal mal Myken seramiği ve bunun taklidi yerli seramikler yanında, Homeros destanlarında beliren Troia'nın düşmanca tavrı nasıl açıklanacaktır? Üstelik, "altın yumurtlayan bir tavuk" niçin erkenden kesilsin? Troad'ın güneyine düşen Aeolia, arkeolojik malzemenin dili ile konuşmak gerekirse, şimdilik ilgi alanı dışında kalmaktadır. Pamphylia, Antalya müzesindeki buluntu yeri bilinmeyen tek bir Myken seramiği dışında, (154) tamamen boştur. Kilikia ise bol malzeme vermiş olmasına karşın, sürekli bir yerleşme (kolonizasyon) örneği değil, büyük bir olasılıkla geçici ve kısa süreli ticaret-kültür ilişkilerini sergilemektedir. Şu halde, Ahhiyava'nın yeri gündeme geldiğinde arkeolojik buluntuların bu durumu önemle göz önünde tutulmalıdır. Sonuçta, bu buluntulardan çıkarılabilecek şimdiki yorum; genellikle üzerinde birleşildiği üzere, Ahhiyava ister Myken'lerle (Aka'lar) doğrudan ilişkili olsun isterse bir Myken koloni devleti olarak düşünölsün, Miletos dahil Karia sahil şeridi ve güney İonia Ahhiyava için büyük bir ağırlık kazanmaktadır. Böylece biz, bu tezi savunanlara (155) katılmakla tezi daha da güçlendirmiş olduğumuz kanısındayız. Ancak, böyle söylemekle biz, Ahhiyava'nın kesinlikle Batı Anadolu kıt'a karasında bulunduğunu düşünmüyoruz. Anadolu'da olduğunu kesinlikle söyleyebilmemiz için seramik kanıtı yanında, Anadolu'dan ele geçebilecek Myken yazılı metinleri, mezarlıkları, saraylarını beklemek zorundayız. Fakat Ahhiyava'lıların bu kıyılarda ilgi ve yerleşim alanları bulunmuş olması kuvvetle mümkündür. Biraz

(152) Fazla bilgi için bkz. T.Özguç, Maşathöyük Kazıları ve Çevresindeki Araştırmalar. Ankara(1978). s.15, Lev.83-84.

(153) Bkz. dip not 31.

(154) C.Özgünel, A.g.y.s.20.

(155) Bkz. dip not 20-24.

önce değinildiği gibi, böylesine karmaşık bir sorunda kuşkusuz arkeolojinin çizdiği tablo yeterli olamaz. Bundan dolayı Myken ve Hitit yazılı belgelerinin de değerlendirilmesi gerekir. Hellas'ın çeşitli yerlerinde, Girit'te Knossos'da bulunan ve Myken' (Aka'lar)'lerin kullanmış oldukları çağdaş Linear-B yazısı bu konuda ne yazıkki sanıldığından çok az verimli olmuştur. Çünkü, bu belgeler siyasal nitelikli olmayıp daha çok ekonomik nitelikli envanter listeleri biçimindedir.

İlginçtir ki, Knossos kökenli bir Linear-B tabletinde (C 914) (156) görünen ve bir küçük baş hayvan sürüsünün gönderilmesini konu alan $\text{A}\chi\alpha\iota\text{F}\iota\alpha\delta\epsilon$ (A-KA-WI-JA-DE = Akhaiwia'ya doğru demektir) sözcüğü de sanıldığı kadar yararlı olamamakta, ancak belki Girit'te bir yeri ya da arazi parçasını işaret eder olarak görünmektedir. Bu isim, fazladan $\text{A}\chi\alpha\iota\kappa$ yer adının M.Ö.XV. yüzyıl sonlarında Ege havzasında bilindiğini göstermesi açısından önemli olabilir. Fakat Ahhiyava ile benzerliği ise herhalde sadece bir rastlantı olabilir.

Bu bakımdan, Ahhiyava'nın Hitit çivi yazılı metinlerindeki görünümü bir kez daha gözden geçirilmelidir. Bilindiği gibi, Ahhiyava adı ve bu ad ile ilişkili bilgilerin görüldüğü Hitit belgelerinin sayısı bugün 23'e varmıştır. (157) Bu belgelerin büyük bir bölümü kırık ve parçalı niteliklerinden dolayı Ahhiyava sorununa ilişkin olarak önümüze açık-seçik bir tablo koyamamaktadır. Bundan dolayı sadece bu belgelere dayanılarak varılan sonuçlar ve yapılan yorumlar kesin gerçeğe ulaşamamıştır. Kanımızca gelecekte, başkaları bulunmadıkça, ulaşılmayacaktır. Fakat yine de, zorunlu ele almanın sonucu, bazı genellemelere izin verebilecek ip uçları yok değildir. Belgeler, Hitit metnelerinin yeniden tarihlenmesi göz önüne alındığında yaklaşık M.Ö.XV.yüzyıl ortaları ile M.Ö.1200 yılları arasındaki iki buçuk yüzyıllık bir zamanı kapsar ki, bu da kronolojik olarak Troia VI'nın ikinci yarısı ile Troia VII A ve VIIB 1 kentlerinin yaşadığı zamanlara uygun düşmektedir.

Bu belgeler arasında soruna ilişkin en önemlisi "Tawagalawaş Mektubu" denilen metindir. (158) Mektup bir Hitit kralından bir Ahhiyava kralına yazılmıştır, ve Lukka (Lykia) memleketlerine saldırılar yapan Hitit'lerin teb'ası Piyamaraduş isimli bir âsi ile ilgilidir. Bu âsi saldırılarını, mektubun yazıldığı sırada Hitit toprakları dışında bulunan, ancak Ahhiyava kralının etki alanı içinde görünen Millawanda (Milawata = Miletos) kentinden düzenlemektedir.

(156) M.Ventris-Chadwick, J.Documents in Mycenaean Greek(1956).s.138,209; J.Chadwick, The Mycenaean World(1977).s.50;R.Palmer, The Interpretation of Mycenaean Greek Texts(1963).s.65 de bu sözcüğü bir çoban adı ile ilgili tutmaktadır.

(157) F.Schachermeyer, Minoica Festschrift (1958).s.365;n.1.; Huxley, Achaeans and Hittites(1960).s.1-11.

(158) KUB XIV 3 = VAT 6692.E.Forrer, Forschungen I,2(1926).s.95 vd;F.Sommer, Die Ahhiyawa-Urkunden (1932).I(Taf.1-11) s.2-194;Huxley, A.g.y.s.1-2.

Hitit kralı Ahhiyava kralından, âsi Piyamaraduş'un ya teslimini sağlamasını ya da onu Ahhiyava memleketinde yerleşmeye ikna etmesini rica etmektedir. Mektupta ayrıca Millawanda ya da onun civarında, Ahhiyava kralının akrabası olarak görünen Tawagalawaş isimli birinden de söz edilmektedir. Lukka memleketleri halkı Tawagalawaş'a başvurarak yardım rica ederler, ancak onların yardımına Hitit kralı gelir ve Tawagalawaş bu sırada Hitit kralından vasal olarak tanınmasını rica eder. Bunun üzerine Hitit kralı da Tawagalawaş'ı, kendi bulunduğu yere getirmesi için oğlunu gönderir. Ancak kralın bizzat gelmemesinden ürken Tawagalawaş aradaki ilişkileri bozar. Daha sonra Ahhiyava kralından gelen bir mesajda, kralın Millawanda'daki adamı Atpaş'a, Piyamaraduş'u teslim etmek üzere emir verdiği bildirilmektedir. Fakat Hitit kralı Millawanda'ya vardığında Piyamaraduş'un gemiyle kaçtığını öğrenir. Mektubun geri kalan kısmında Piyamaraduş'un iadesi için Ahhiyava kralı ikna edilmeye çalışılmaktadır. Bununla ilgili olarak, Hitit kralı kendisiyle, Ahhiyava kralının kardeşiyle ve Tawagalawaş ile savaş arabasına binmiş önemli bir kişi olan mektup taşıyıcısı "saray seyisi"nin, Piyamaraduş karşılığında rehin alınmasını önermektedir. Bu belgenin tarihi Muşşiliş II ya da Muwattaliş zamanından tarihlenmektedir. (159) Bunun yanı sıra, belgede adı geçen Tawagalawaş, E.Forrer tarafından Hellen kahramanı Eteokles ile bir tutulmuştur. (160)

"Milawata Mektubu" denilen bir diğer metinde de (161) Ahhiyava adı geçmeksizin Hitit kralı ile onun Millawanda'daki vasalı arasında geçerli tartışmalar konu edinilmektedir. Mektup, Piyamaraduş olayından önceki bir sorun olarak söz edilmesine dayanılarak Tawagalawaş mektubundan sonraya tarihlenmiştir. (162) Bu belgede Millawanda, Ahhiyava etki alanından çıkmış, Hitit vasalı olmuş görünüyor. Bir başka metinde (KBO II11-B13) ise Ahhiyava kralından Hitit kralına gönderilen armağanlar söz konusu edilmektedir. KUB XXVI 91 metinde de Ahhiyava kralına "kardeşim" diye seslenilmektedir. Yine ilginç bir metin de "Antarwaş metni" denilen (KUB V 6) belgedir. Burada, hastalanan Hitit kralı Muşşiliş'i iyileştirmek için çağrılan Ahhiyava ve Lazpaş (Lesbos adası) tanrılarına yapılan ritüellerden söz edilmektedir. KUB XIV 2 (Bo 1251) numaralı metinde ise Şuppuliuma'nın eşi ve Muşşiliş II'nin annesi olan kraliçenin Ahhiyava'ya sürgün edilmesi ya da gönderilmesi anlatılmaktadır. Değişik bir başka metinde de (KUB XXIII 13) Tuthaliş II(I ?)'nin Arzava seferi ile ilgili olarak Ahhiyava kralının Batı Anadolu'daki varlığı ele alınmaktadır. KUB XIII 1(VAT 7421) numaralı metinde, Tuthalia IV ile Amurru kralı Şauska-muva arasında yapılan andlaşmada, Hitit kralı ile eşit düzeydeki

(159) Bkz. E.Forrer, A.g.y.s.90 vd.; O.R.Gurney, The Hittites.s.49-50.

(160) Bkz.E.Forrer, MDOG 63(1924).s.1-22; E.Forrer, OLZ 27(1924).s.113-118.

(161) KUB XIX 55 = VAT 7477. F.Sommer, A.g.y.III(s.198-240); E.Forrer, Forschungen. I,2.s.233 vd;Huxley,

A.g.y.s.2-3.

(162) Bkz. Huxley, A.g.y.s.2-3.

Mısır, Babil, Asur kralları arasında adı geçen Ahhiyava kralının ismi karalanmıştır. Ayrıca andlaşmada Ahhiyava memleketinden hiçbir geminin Asur'a yelken açmaması emredilmek suretiyle, tarihte ilk kez bir ambargo uygulanmaktadır. Bo 5316 numaralı "Sınırlar Listesi" denilen metinde ise (163), Ahhiyava memleketi Dattaşa ve Mira memleketinden sonra vurgulanmaktadır. Arnuvanda I zamanından tarihlenen meşhur "Madduwattas metninde" de (164) Ahhia'lı adam Attarişşiaş'ın yaptığı kötülükler belirtilmektedir. Buna göre, Tuthalia II (1 ?) tarafından Zippaşa-Hariati memleketine vasal olarak atanan Madduwattas, Ahhia'lı adam Attarişşiaş ve Piggai'a'lı adamları birleşerek Arnuvanda I'in kendisine ait olduğunu söylediği Alaşia (Kıbrıs)'ya saldırırlar.

Ahhiyava ile ilgili görülen metinlerden en önemlileri bunlardır. Bunlara dayanarak şimdi Ahhiyava'nın yeri konusunda yapılan çalışmaları ve vardığımız sonucu ele alalım: Ahhiyava'yı Kilikia'ya yerleştirme çabaları, yukarıda değinildiği gibi, esas olarak buranın yerleşiklerine geç Grek tarih geleneğinde "Hypakhaioi" denilmesine (Herodotos VII 91) dayandırılıyor ve isim "karışık" ya da "yarımkan Aka'lar" olarak açıklanıyordu. Böylece bu halk Aka kolonistleri ile yerli Anadolu unsurlarının karışık kaynaşmasından oluşmuş melez bir grup olarak düşünülüyordu. İlk bakışta çekici görünen bu öneri şimdi ileri sürülen arkeolojik ve tarihsel nedenlerle devre dışı kalmıştır. Gerçekten, burada ele geçen ve Hitit İmparatorluk Döneminin başlarına tarihlenen (M.Ö.1450-1400) Myken seramik buluntuları sayıca oldukça azdır. (165) Seramik buluntuları Geç Helladik III C döneminde, yani M.Ö.XIII. yüzyılın ikinci yarısında sayısal olarak artmıştır. Fakat tüm bu seramikler, M.Ö.XIV. yüzyılda, kısmen de M.Ö.XIII.yüzyılda istisnasız Kıbrıs'ta üretilen Myken seramikleriyle çok yakından ilgilidir. Yani, Hellas ile bağlantıyı akla getirebilecek Hellas malı seramiklerle ilişki zayıftır. Sonra, Hitit belgelerinde adı geçen Kizzuwatna krallığının buradaki varlığı da (166) bir Ahhiyava devletinin varlığına ters düşmektedir. O halde, Myken Hellas'ının etkilerinin çok az olduğu bu bölgede M.Ö.1200'lerden önce Ahhiyava'nın aranması haklı olarak düşünülemezdi. Böylece P.Kretschmer'in Hitit'ler zamanına koyduğu "Hypakhaioi"lar da, yine haklı olarak ancak M.Ö.1200'lerden itibaren Ege Göçlerinin çerçevesi içinde düşünülebilirdi. (167) Gerçekten, bugün artık Kilikia,

(163) Bo 5316.F.Sommer, A.g.y.XVIII;F.Schachermeyer, Minoica Festschrift (1958.s.174;Huxley, A.g.y.s.9.
(164) KUB XIV 1 = VAT 6210.F.Sommer, A.g.y.s.329-49; A.Götze, "Madduwattas". MVAcG 32/1(1927).
s.1-178; Huxley, A.g.y.s.9.

(165) I. H.Stubbings, Mycenaean Pottery (1961).s.88 vd.

(166) A.Götze, Kleinasien(1957).s.62,84; O.R.Gurney, The Hittites(1976).s.25.

(167) G.Steiner, Saeculum 15/4(1946).s.377. Troia savaşı sonrasında Anadolu'ya dağılan Aka kahramanlarının serüvenleri arasında Pamphylia ve Kilikia'da kentler kurduğu söylenen ve bunun tarihsel kanıtları bulunan Mopsos figürü bunun tanığıdır. Bkz. E.Dobhofer, "Mopsos, Arzt der Menschen". JKF II/1-2 (1965).s.191-96.

Ahhiyava'nın yeri konusunda güncelliğini yitirmiş durumdadır. (168)

Pamphylia'yı Ahhiyava'nın yeri olarak ileri sürme çabaları da, (169) simdilerde geçerliliğinden epeyce şey kaybetmiştir. Gerçi, bununla ilgili olarak Ahhiyava'nın Dattaşa ve Mira memleketlerinden sonra zikredildiği "Sınırlar Listesi" denilen bir Hitit metni (Bo 5316) kanıt diye kullanılmış (170) ve hatta sonraki Pamphylia lehçesinde Linear-B yazısının halefi Arkadia lehçesinin öğelerinin bulunmuş olması buradaki M.Ö.II.binyıl göçmenlerin tanık sayılmışsa da, (171) Pamphylia'da bugüne değin hiçbir Myken arkeolojik buluntusunun ele geçmemesi ve Hitit metinlerindeki Arzava memleketlerinin bir bölümünün buraya yerleştirilmesi, (172) Ahhiyava'nın Pamphylia'da olmasına aykırı düşmektedir. Bununla beraber, Arkadia lehçe öğelerinin geç dönem Pamphylia lehçesinde bulunması, bugün artık M.Ö.1200'den sonrasının bir olgusu olarak işlem görmektedir. (173) Nitekim, Pamphylia tezi, Ahhiyava sorunu içinde artık savunulmamaktadır.

Ahhiyava'yı Aiolia ve Troad'a koyma girişimleri de, (174) Troia hariç, buralarda ele geçen son derecede az arkeolojik buluntuların durumuna göre, bizce olanaksız görünmektedir. Ayrıca, son zamanlarda sempati toplayan, Ahhiyava'nın Troad'da yer alan, Hitit'lerin Bohemya'dan getirttikleri kalayın yolu üzerindeki ve tampon devlet olduğu fikri de (Bkz.s. 6-7), Hitit'lerin daha Kültepe Çağında Asur'dan kalay ithal ettikleri (175) düşünülecek olursa, bu uzun yolu niçin seçtikleri sorusunu açıkta bırakmaktadır. Üstelik, bugün üzerinde genellikle anlaşmaya varılmış olan Ahhiyava/Akhaia eşitliği göz önünde tutulursa, Troad'daki Ahhiyava'nın Bohemya kalayının getirilmesi yüzünden Hitit'lerle ilişki kurması gerekeceğini, Hitit yazılı belgeleri hariç, ne Troia ne de Hitit kökenli hiçbir arkeolojik belge ima ettirememektedir. Gerek Aiolia gerekse Troia'da ele geçen seramikler de çoğu kez ithal malı ya da taklit ürünüdür. O nedenle, özellikle Troia'da bir yerleşme değil, çok canlı bir ticaret ve kültür ilişkisi söz konusudur, denilebilir. Bütün bunlardan ayrı olarak, Homeros destanlarının genel havasının gösterdiği gibi, özellikle Troad'da Troia'lıların Aka'lara düşman olarak gösterilmesi de hesaba katılmalıdır.

Ahhiyava'yı Anadolu dışında bazı yerlerde arama çabaları da bizce doyu-

(168) Krs. F.Schachermeyer, *Minoica Festschrift*(1958).s.375-76;G.Steiner, *A.g.m.s.*377. Esasen P.Kretschmer de bugün artık Kilikia tezinden vazgeçerek Ahhiyava'yı Kıbrıs'a yerleştirmektedir. Bkz.Glotta 33(1954).s.1 vd.

(169) Bkz. dip not 163; G.Steiner, *A.g.m.s.*377.

(170) F.Schachermeyer, *A.g.m.s.*374.n.32-33.

(171) E.Meyer, *GdA II/1* (1928).s.548;E.Forrer, *MDOG* 63(1924).s.9;E.Forrer, *OLZ* 27(1924).s.114; F.Cornelius, *Historia* 11(1962).s.112.

(172) F.Kinal, *Arzava Memleketlerinin Mevkii ve Tarihi*(1953).s.43.

(173) Bkz. F.Schachermeyer, *A.g.m.s.*374-75.

(174) Bkz. dip not 36.

(175) Bkz. F.Kinal, *Eski Anadolu Tarihi*1962.s.166;A.Götze, *Kleinasiyen*(1957).s.78,120.

rucu sonuçlara ulaşmış değildir. Örneğin, Ahhiyava'yı Kıbrıs (Alaşa) 'a yerleştirme iddialarını ele alalım: bu tezin önde gelen savunucusu C.Schaeffer, Kıbrıs'da Ekonomi (Alaşa)'de yaptığı kazılarda ele geçirdiği mezarlara ve arkeolojik malzemeye dayanarak, Alaşa başkentinde Geç Bronz Çağında Aka unsurunun üstün olduğu ve bulunduğu 18 no'lu binanın da bir Aka beyinin sarayını oluşturduğunu kabul ediyordu. (176) Gerçi, araştırmacı Ahhiyava'nın merkezinin Mykenai'de olması gerektiğini benimsiyorsa da, Alaşa ve civarındaki nüfuz alanının Hititlerce Ahhiyava olarak göz önüne alınmış olabileceğini düşünüyordu. Fakat, burada M.Ö.1400-1200 tarihleri arasında hiçbir Myken tipi mezar bulunmadığı (177) ve M.Ö.1200'lerde Lapithos'da görülen Myken tipli, hediyelerin içinde bulunduğu oda mezarlarının da karşı Kuzey Suriye'de Ugarit'teki Mykenli olmayan mezar tiplerini andıracağı (178) ortaya konmuştur. Ayrıca, Ugarit'teki bu mezarlarda Myken hediyeleri bulunmuşsa da, Ugarit yazılı belgelerinde hiçbir Hellen ismi ve de Ahhiyava adı geçmemektedir. (179) Bunun yerine ada ile ilgili olarak "Alaşa" ismi kullanılmaktadır. Yine Hitit metinlerinde de aynı şekilde adaya Ahhiyava değil, Alaşa denilmektedir. Yani Hitit'ler bu ismi Ahhiyava'dan ayrı bir ülke için düşünmüşlerdir. Ve bu Alaşa ismi M.Ö.1200'e değin kullanılmıştır. (180) Sonra, Hitit metnindeki Ahhia'lı Attarişşiaş'ın Alaşa'ya yaptığı yağma seferi, (181) Alaşa Ahhiyava olduğunda, nasıl açıklanacaktı? M.Ö.XIV. yüzyılda adada, Mısır firavununun "kardeşim" diye hitabettiği bir bağımsız Alaşa devleti vardı. (182) İşte tüm bunlar, adadaki Ahhiyava devletinin varlığına ters düşen tarihsel olgulardır. Dahası var: Şayet çoğunlukla kabul edildiği gibi, Millawanda (Milavata-Miletos) ise, (183) 'ya da pek az beğeni bulan Karia Milyas'ı ise, (184) hatta ileri sürüldüğü gibi Marmara Denzinin güney sahilinde Kyzikos yakınında ise (185), Kıbrıs'daki bir Ahhiyava devleti, Hitit metinlerinin ima ettiği gibi, buralara kadar nasıl saldırılar düzenleyebilirdi? Düzenlediklerini kabul edersek, Millawanda'nın bu eşimsemelerinden de vazgeçmemiz gerekecektir. Gerçi, M.Ö.XIV. yüzyıldan itibaren ada gittikçe artan oranda kendine özgü Myken seramiği üretmiş ve bunu Suriye, Güney Anadolu ve Mısır'a ihraç etmiş (186) ve böylece belki Doğu Akdeniz'de endüstri ve uluslararası ticarete bağımsız bir yer elde etmiş görünüyorsa da, Hitit metinlerinde Ahhiyava'nın M.Ö.XV.yüzyıl ortalarında Tuthaliaş II zamanında bir krallık olarak görünmesi de bu düşüncüyü zayıflatmaktadır. Fakat

(176) C.Schaeffer, *Enkomi-Alaşa I*(1952).s.239 vd,296 vd,318 vd,335 vd, 350vd,353-54;P.Kretschmer, *Glotta* 33(1954).s.1 vd.

(177) F.Schachermeyer, *A.g.m.s.*376.

(178) C.Schaeffer, *Ugaritica I*(1939).fig.75,78.

(179) C.Schaeffer, *Ugaritica IV*(1962.s.43,71-73.

(180) F.Schachermeyer, *A.g.y.s.*337-49.

(182) J.A.Knudtson, *Die El-Amarna-Tafeln*(1907).s.33-39.

(183) L.Huxley, *A.g.y.s.*12;O.Carruba, *A.g.m.s.*44;J.Garstang-Gurney. *O.R,The Geography...*(1959).s.80.

(184) E.Forrer, *MDOG* 63(1924).s.5.

(185) J.G.Macqueen, *Anatolian Studies XVIII*(1968).s.175.

(186) F.H.Stubbings, *Mycenaean Pottery*(1951).s.25 vd.

P.Kretschmer'in Ekonomi'de 18 no'lu binanın mezarındaki deforme olmuş kafataslarını, Mısır tasvirlerindeki "Akaiwaşa (yani Aka'ların)"ların deforme kafaları ile karşılaştırarak lehte bir delil olarak ileri sürmesi ve hatta yine Kıbrıs Aka'larının yerlilerden alarak Akaiwaşa'lar yanında tekrar ettikleri sünnet uygulamasını da buna ilave etmesi (187) ilginçtir. Ne var ki, Akaiwaşa'ların sünnetli olarak tasvir edilmelerinin kesinlikle kanıtlandığı şüpheli görülmektedir. (188) Bununla beraber, adada özellikle seramiklerde kendini gösteren bir Myken etkisi kesindir. (189) Diğer taraftan, Schachermeyer'in Linear-C dediği ve en eski örnekleri M.Ö.XIV ve XIII. yüzyıllardan çıkan Kıbrıs hece yazısının, (190) Aka'ların kullandığı Linear-B yazısı ile değil, Girit kökenli Linear-A yazısı ile ilişkisi kanıtlandığından (191) ve aynı yazının Grekçe olmayan bir dil için (192) ve ancak özel yazışmalarda kullanıldığı (193) saptandığından, Aka'ların (Ahhiyava'lıların) buradaki varlığı iyice zayıflatılmış olmaktadır. İleri sürüldüğü gibi, (194) bizce de buradaki Aka'lar gerçekten tam yerleşik kolonistler değil, belki adanın bakır bakımından zenginliğinin ve jeopolitik konumunun çekiciliğine kapılmış tüccar ve zanaatkarlardan oluşmuş bir koloniyi (etnik grup) temsil ediyorlardı.

Ahhiyava'ya Anadolu dışında bir yer belirleme çabaları içinde en az taraf-tar bulmuş olanı Girit'tir. Bu konuda ileri sürülen görüş, adanın Geç Bronz Çağında Knossos merkez olmak üzere Aka'larca yeni bir yönetime kavuşturulması, Ahhiyava thalassokrasisini Girit'li genç Minos'un thalassokrasisinde (195) aramak düşüncesinde toplanıyordu. (196) Oysa ki, Knossos Linear-B metinleri ile M.Ö.1400'den önce Knossos'daki egemenliklerini tanıdığımız Aka yönetiminin M.Ö.1400 felaketi ile çöküşe uğradığını biliyoruz. (197) Fakat Hitit belgelerinde Ahhiyava'nın varlığını ise en son Tuthaliş IV (M.Ö.XIII.yüzyılın ikinci yarısı) zamanında bile kanıtlayabiliyoruz. (198) O halde, arada şu çelişki doğmaktadır: Ahhiyava Girit'te ise, nasıl olurda, M.Ö.XIII.yüzyılın ikinci yarısında bir devlet olarak varlığını sürdürebilir? Böyle bir şey mantık açısından sakattır. Bundan başka, Homeros destanlarında Girit kentlerinin tümü üzerinde egemen görünen Idomeneus figürü de (Iliad II 645 vd.), buna göre herhalde M.Ö.1400 sonrasında değil, 1400 önce-

(187) P.Kretschmer, Glotta 33(1954),s.13.

(188) F.Schachermeyer, A.g.m.s.372.n.29 ve s.379.

(189) Krs.F.H.Stubbings, A.g.y.s.26-31; C.Schaeffer, Enkomi-Alaşa(1952),s.348-50.

(190) F.Schachermeyer, A.g.y.s.379-80.

(191) M.Ventris-Chadwick, J.Documents in Mycenaean Greek(1956),s.60-66.

(192) O.Masson, Enkomi-Alaşa(1952),s.395,409.

(193) C.Schaeffer, Enkomi-Alaşa(1952),s.231.

(194) F.Schachermeyer, A.g.m.s.376.

(195) Bkz.Herodotos II 171,173; Thukydides I,1.4.Burada geçen "thalassokrazi" terimi, deniz egemenliğine dayanan siyasal güç demektir.

(196) O.R.Gurney, The Hittites(1976),s.52,58.

(197) M.Ventris-Chadwick, J. A.g.y.s.28(Kronoloji tablosu), 138; F.Schachermeyer, A.g.m.s.366 vd,373 vd.

(198) KUB XXIII 1(Tuthaliş IV ile Amurru'lu Şauşkamuwa anlaşması). Bkz. F.Sommer, A.g.y.s. 320-27; L.Huxley,A.g.y.s.8.

sinin Girit koşullarına uygun düşebilir. Minos'un Ege havzasının büyük bir bölümünde kurduğu söylenen thalaskrasisi de (Herodotos VII 170; Thukydides I.1,4; Diodoros Siculus V 78; Strabo I.3,2), Ahhiyava thalaskrasisi ile anakronizma oluşturacak biçimde, yine M.Ö.1400'lerden öncelere rastlamaktadır. Nitekim, Girit arkeolojik buluntuları bunu desteklemiştir. (199).

Ahhiyava'nın Hellas'a konulması da az tartışmalara neden olmamıştır. Bu tezin ateşli savunucusu Avusturya'lı bilgin F.Schachermeyer olmuştur. Ona göre, yukarıda da değinildiği gibi (s.6), Ahhiyava ve Akhaioi isimlerinin benzerliği konusunda hiçbir kesin kanıt ileri sürülemez, ancak çok büyük oranda bir olasılıktan söz edilebilirdi. (200) Yine aynı düşünür, Ahhiyava krallığını Hellas'daki bir Mykenai krallığı ile eş tutarken, haklı olarak Mykenai'nin Hellas'daki diğer Aka prenslikleri üzerindeki hegemonyasını Homeros destanları ve arkeolojik buluntu durumuna göre kanıtlamaya çalışıyordu. Bu tezin diğer taraftarları da aynı yöntemi izliyorlardı. (201) Gerçekten, kendisinin de belirttiği gibi, Mykenai krallığında büyük kral Agamemnon'un yönetimi altında Aka'ların Troia'ya yaptıkları birleşik sefer Homeros destanlarının ana konusudur. Hatta aynı destanlarda Agamemnon'a tüm Aka'ların saygı duyduğu ve tüm Argos'lulara her yerde sözü geçen bir kişi olarak değinildiği (İliad I 77-80) de gerçektir. Diğer taraftan, başta Mykenai olmak üzere Argolis'in maddi kültür alanında diğer Aka kültür bölgelerine üstün olduğu da tartışma götürmez. Bunun yanı sıra Girit'in M.Ö.1400'de tahribi ile ticaret alanındaki bu engelin ortadan kaldırılması sonucu, Mykenai'nin M.Ö. 1200'e değin sürecek bir gelişme dönemine girdiği de kesindir. Gerek bizzat Mykenai akropolisinin dışındaki "tüccarlar mahallesi", gerekse buradaki kazılarda ele geçen arkeolojik malzemenin sayıca bolluğu ve yaygınlığı bunun açık belirtilelidir. Yani, Mykenai düşünürün de vurguladığı gibi, (202) M.Ö.XIV. yüzyılda Doğu Akdeniz'in büyük üretim ve ticaret merkezlerinden biridir ve bir Mykenai hegemonyası söz konusudur. Bu arada F.Schachermeyer, M.Ö.1400-1200 arasına koyduğu Mykenai'nin bu gelişme döneminin M.Ö.ca. 1360/50'e tarihlediği Ahhiyava'nın Hitit metinlerinde görülmesi olgusu ile aynı zamana rastladığını da görüşlerine eklemektedir. Yanılgı işte burada başlıyor. Bir kez, daha öncede belirtildiği gibi (s.3), Ahhiyava'yı zikreden en eski Hitit belgeleri Tuthaliam II(I ?) ile oğlu Arnuwanda I zamanına, yani M.Ö.1450'lere konulmuştur. Anadolu sahillerinde ele geçen Myken buluntuları arasında bu tarihe değin uzanan örnekler -yani Geç Helladik II örnekleri- ise çok değildir. O halde, Hellas Ahhiyava ise, böyle erken bir tarihte Hellas'ın birleşik ve güçlü

(199) A.M.Mansel, Ege ve Yunan Tarihi(1971),s.29-30.

(200) F.Schachermeyer, A.g.m.s.365.

(201) Bkz. dip not 43.

(202) F.Schachermeyer, A.g.m.s.367-68.

bir krallık olarak Anadolu'da Hitit'lerle bir temas kurması nasıl açıklanabilecektir? Üstelik destanlarda yansıtılan birleşik Mykenai krallığı tablosu, Troia savaşı zamanı için anlatılmaktadır. Sonra, yazarın kendisinin de kabul ettiği gibi, (203) M.Ö. 1250-1200 arasında gerilemiş görünen bir Myken Ahhiyava'sı, Tuthalías IV annallerindeki siyasal ve ekonomik etkinliğini deniz-aşırı olarak nasıl sürdürebilirdi? Yine aynı yazar, Mykenai'nin diğer Aka sülaleleri üzerindeki güç üstünlüğünü "devlet" değil, "hegemonya" kavramı ile açıklamaya çalışarak kelime oyunu yapıyorsa da, her ikisinin de özdeş olduğunu gözden kaçırmaktadır. Nihayet, G.Steiner'in de belirttiği gibi (204) arkeolojik buluntu durumu, hiçbir zaman bir ekonomik birlik ya da bir siyasal birlik anlamına gelmez. Kıbrıs, Anadolu ve Rodos örneklerinde gördüğümüz ve göreceğimiz gibi, daha M.Ö.XIV.yy.da başlayan kendine özgü bağımsız sanat gelenekleri ortaya çıkmaktadır. Mykenai hegemonyası, en azından ticaretine engel oluşturabilecek böyle bir gelişime nasıl izin verebilmiştir? Sonra, bir büyük kralın yönetim ve denetimi altında birleşik bir Mykenai krallığı tablosu çizen Homeros destanları, aynı zamanda bu yönetim ve denetimin zayıf noktalarını da belirtmektedir. Örneğin, Akhilleus Agamemnon'a, "edepsiz...çıkarına düşkün...köpek suratlı" diye (İliad I 149-153) bağırabilmektedir. Bu ise, Agamemnon'un ve belki de Mykenai'nin egemenliğinin güçsüzlüğünü göstermektedir. Öte yandan, Linear-B tabletleri de hiç değilse Pylos, Mykenai ve Thebai için bağımsız yönetim merkezlerinin varlığını doğruluyordu. (205) Bu partikularizmayı Homeros destanları da kendilerine göre açıkca doğrulamakta idiler. (206) Aynı destanlar, yine Agamemnon'u Troia seferinin başında, siyasal hegemonyasına dayanarak değil, fakat nüfuzuna ve kişisel etkinliğine dayanarak güzel Hellen'in kaçırılması olayı ile ilgili bir komutan niteliğinde göstermektedir. (207) Agamemnon, Troia savaşına katılan diğer Aka beyleri arasında sadece "primus inter pares (eşitler içinde birinci)" görünümündedir. Diğer krallarla arasında geçen sürtüşmelerden dolayı -İliada destanı Akhilleus'un bu türden öfkesi ile başlar- geri dönen kralardan hesap soramazdı. (208) O halde, bütün bunlara karşın, görünüşe göre içeride durumu sağlam olmayan bir kral ya da krallık deniz-aşırı olarak Anadolu'da Hitit belgelerinde anlatılan işlere nasıl girişebilirdi? Herhalde doğrusu, Hellas'ın Ahhiyava'yı temsil etmesi değil, fakat Hellas'ın Anadolu sahillerindeki ticari ve ekonomik çıkarları idi. Böylece, görüldüğü ki, Hellas'da

(203) A.g.m.s.368-69.

(204) G.Steiner, A.g.m.s.380.

(205) Bkz.M.Ventris-Chadwick, A.g.y.s.138

(206) Krs. İliad. Bölüm II. "Gemi Kataloğu" olarak bilinen bu metin, Hellasın çeşitli bölgelerinin kral ya da beylerinin, ortak çıkarlarını ilgilendiren bir seferde —Troia Savaşı— kendileriyle eşit düzeydeki Mykenai kralı Agamemnon'un komutası altında çıkardıkları gemi kontejanlarını ve kuvvetlerini anlatır.

(207) Bkz. İliad. I281; II 579 vd. Agamemnon'a destanın bir yerinde (İliad. IX 69) "Basilevtatos", yani "en büyük kral" denilmesi de bir anlam ifade etmez. Çünkü, bu terim Pylos kralı Nestor'un kişisel hitabı ile ilgilidir.

(208) Bkz. İliad. I 165-181.

yer alan Mykenai krallığının Ahhiyava olduğu tezi de sanıldığı kadar doyurucu ve çekici olmamaktadır.

Fakat, güneybatı Anadolu sahil çizgisi ve karşısındaki Rodos adasının Ahhiyava'nın yeri olarak düşünülmesi (209) bugün daha çok taraftar bulmuş görünüyor. Bu tez bizce de diğer tezlere oranla daha tutarlı görünmektedir. Gerçekten, özellikle Rodos adasındaki İalysos kalesinin taşıdığı "Akhaiapolis" adı, (210) Aka'ların vaktiyle adada oturduklarına sağlam bir kanıttır. Gerçi, bu ismin adada tek bir yere verilmesinin, tüm adanın Aka'larca siyasal bir birlik içerisinde birleştirildiğine kanıt olamayacağı ileri sürülmüşse de, (211) adanın özellikle M.Ö.XIV.yy.da Myken Hellas'ından ayrı kendine özgü bir seramik üretim merkezi olarak Doğu ve Batı Akdeniz pazarlarına ve bu arada Anadolu'da Müsgebi'ye seramik ihracında bulunması, (212) hatta Kos (Istanköy) adasında nüfuz olma oluşturmaya, (213) önemini yeterince vurgulamaktadır. Yani, arkeolojik buluntular da adada ekonomik, ve dolayısıyla siyasal etkinikte güçlü bir yerleşimin varlığına tanıklık etmektedir. Bu yerleşimin başlangıçta güçlü bir Myken etkisi gösteren izleri M.Ö.XV.yy.a değin çıkmaktadır. Bu ise, Ahhiyava'nın Hitit metinlerinde ilk kez görüldüğü Tuthalluş II (I ?) ve Arnuwanda I zamanlarına uygun düşmektedir. Sonra, Rodos adası Hitit belgelerinin Ahhiyava'nın yeri ile ilgili olarak ima ettiği coğrafi konuma da daha çok uymaktadır. Gerçekten, Ahhiyava kralının Arzawa kralı Uhhazitiş ile ilişkilerinin çerçevesi içerisinde, oğullarından biri "denizin öte tarafına" giderek Ahhiyava kralı ile temas kurmuş, fakat kral tarafından Mursiliş II'e teslim edilmiştir. (214) Yine, Ahhiyava kralı Şeha nehri memleketinde (215) harekâta bulunmuştur. (216) Öte yandan, Ahhiyava Hitit kraliyet hanedanının bazı üyelerine denizin ötesindeki sürgün yeri olarak seçilmiştir. (217) Tawagalawaş mektubunda (s.18) ise, bir Hitit teb'ası olup o zaman Ahhiyava'nın etkisinde bulunan Millawanda (Miletos)'dan Lukka (Lykia)memleketlerine saldırılar düzenleyen Piyamaraduş diye birisinin, Hitit kralının Millawanda'ya gelmesi üzerine gemiyle denizin öte tarafına kaçışı anlatılmaktadır. Nihayet, Ahhiyava "Sınırlar Listesi" denilen metinde (s.16) Dattaşa ve Mira memleketlerinden (218) sonra belirtilmektedir. Özetle, bütün bu Hitit belgeleri Ahhiyava'nın denizden kolayca gidilebilen ve güneybatı Anadolu sahilleriyle yine kolayca ilişkiler kurulabilecek uzaklıkta bir yerde

(209) Bkz. dip not 37-38.

(210) G.P.Carratelli, "Ahhiyava, Lazpa et leurs divinités dans KUB V 6". JKf 1(1950).s.159,n.13.

(211) G.Steiner, A.g.m.s.382.

(212) Y.Boysal, Anatolia XI(1967).s.26;Rodos'un yoğun iskânı için bkz. F.H.Stubbings, Mycenaean Pottery (1951).s.5 vd.

(213) F.Schachermeyer, A.g.m.s.372,n.26.

(215) Yani Büyük Menderes nehri vadisi. Bkz.F.Kinal, Arzava Memleketlerinin Mekii ve Tarihi(1953). s.17-19.

(216) F.Sommer, A.g.y.s.314-19.

(217) A.g.y.s.310-13;298-306; ayrıca bkz. D.Page, History and Homeric Iliad (1959).s.5,n.7,8,20; L.Huxley, A.g.y.s.5 vd.

(218) Mira = Batı Anadolu'da Göller Bölgesidir. Bkz.F.Kinal, A.g.y.s.20. Dattaşa = Tuz Gölü ve civarı.

olabileceğini düşündürmektedir. Bu ise, Hitit'lerle yakın ilişkiler kurmuş olması düşünülebilecek Rodos'un durumuna daha iyi uymaktadır. Gerçekten, adada kazılarda ele geçen bronzdan bir Hitit figürünü (219) ile Lindos akropolü üzerindeki Athena tapınağı kazılarında bulunan ve "Büyük Kral" lejandını taşıyan bir Hitit mühürü, (220) bunu desteklemektedir. Ayrıca, Hitit'lerin ilişkide oldukları güneybatı Anadolu sahillerindeki Rodos menfaat noktaları da, aralarındaki olası ilişkilerin varlığını güçlendirmektedir. Burada, yegane arta kalan kuşku, Rodos'un Homeros destanlarında 9 gemi gibi az bir kontenjanla Troia savaşındaki öneminin küçültülmüş olması (İliad II 654-667) ve Hitit metinlerinin merkezi bir krallık (devlet) olarak gösterdiği Ahhiyava'ya karşın, bir beyin yönetimi altında birleşmiş 3 kentin Rodos'da bulunduğu gösterilmesidir. Ancak, bu da bir sorun oluşturmamaktadır. Çünkü, biz Ahhiyava'nın salt Rodos'a sınırlı olduğunu düşünmediğimiz gibi, Rodos'un 3 kentinde 3 soyun temsil edildiği değil, fakat bir kentin 3 soyu ortaya çıkardığı, ve 3 kentin bağımsız siyasal birlikler değil, aday ortaklaşa savunmak için bir dayanışma bilinci altında siyasal örgütlenmenin en eski örneğinin verdikleri, ve nihayet bunun da geç zamanlarda adadaki triopik (üçlü) birlikte, 408 synoikismosunda (birlikte oturma) ve Lindos tapınağının Pan-Rodos niteliğinde görüldüğü ortaya konmuştur. (221)

Sonuç olarak, görülüyor ki, son zamanlarda ulaşılan bir aşama olarak Ahhiyava Akhaia mıdır, değil midir tartışması aşılarak, Ahhiyava nerededir sorusu gündeme geldiğinde, bugün de henüz herkes için doyurucu bir sonuca varılamamıştır. Yapılan çalışmalar ve ileri sürülen tüm görüşler bizce akıllı çelici niteliktedir. Ancak varsayımlardan ve olasılıklardan söz edilebilmektedir. Bununla beraber, bizim kişisel kanımız, Rodos önemli bir yer işgal etmek üzere Batı Anadolu'nun Karia ve kısmen güney İonia kıyıları ile yakından ilişkili bir Ahhiyava krallığını düşünmek noktasında toplanmaktadır. Fakat, yine belirtmekte yarar vardır ki, bu kesin bir sonuç değildir, ama kuvvetle inandığımız bir sonuçtur. Malzememizin, özellikle de Batı Anadolu'da bulunacak yeni arkeolojik bulgularımızın er-geç sorunu çözümlenmede katkıda bulunacağına da inanıyoruz.

(219) C. Blinkenberg, Lindos. Fouilles de l'acropole (1902-1914). I. Les Petits objets. (1931). cols. 395-99, no. 1572, Pl. 64; Ayrıca bkz. J. V. Canby, "Some Hittite Figurines in the Aegean", Hesperia 38/2 (1969). s. 141-49.

(220) C. Blinkenberg, A. g. y. Pl. 18, no. 521; H. Th. Bossert, "Altanatolien (1942). s. 31, fig. 223.

(221) P. Carratelli, JKf 1 (1950). s. 158, n. 11, 12.